Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 17 (13017) | 1986 чылдың январь 21, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген. | Өртээ 3 көпеек.

Кижиниң күш-ажылга ижигип, аңаа чаңчыгары бичиизинден, чалыы шаандан эгелээр. Каң-оол Иргит школага өөренип чораан-ла, ада-иезинге дузалажып, чайлыг үезинде кандыг-бир ажылды кылыптарын бодаар турган. Школа соонда ол Кызылга каңнакчылар курузун эки өөредилге-биле дооскаш, найысылалдың мурнакчы тудугжуларының бирээзи Анатолий Дмитриевич Воронинниң бригадазынга ажылдай берген. Ук бригаданың кежигүннери чуртталга бажыңнарынга, албан организация объектилеринге, культура, спорт тудугларынга шалыпкын ажылдап, планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерин сөөлгү чылдарда доктаамал ажыр күүседип, бригадалар аразында социалистиг чарышка тиилекчи болуп турар апарган. Бригаданың эки ажылдап турарында Каң-оол Иргиттиң киирген үлүү база бар дээрзи чугаажок.

Дөрткү разрядтың каңнакчызы К. Иргит бо хүннерде республика найысылалында кол тудуг — улуг панельдерден бажың тудар комбинаттың тудуун ажыглалга киирер дээш шалыпкын ажылдап турар.

ЧУРУКТА: каңнакчы К. Иргит.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ШОЛУК-ХОВУНУҢ ХОЙЖУЛАРЫНДА

Он ийиги беш чылдың баштайгы хүннеринде «Хемчик» совхозтуң малчыннарының ажыл-ижинде эң-не харысалгалыг болгаш чымыштыг үе—хой олдаашкыны эгелээн.

Хирлигбей Сарыгларга удурткан № 1 хойжу бригаданың малчыннары ниитизи-биле 17 коданда 9213 баш хойну кыштагладып турар. Коданнарның девискээринде хар чок, чылыг, мал чеми четчир болганындан мал хүр кыштап турар.

Бо хүннерде Шолук-Ховунуң хойжу бригадазында 1680 баш төрүүр хойнуң 752-зи олдаан болгаш ынча хураган менди доругуп турар.

Херээжен хойжулар Минчи Саая биле Достаңмаа Доңгак ийилээн төрүүр 280 баш хойну кадарып турар, бо хүннерге чедир оларның 222-зи олдаан болгаш чаңгыс-даа баш хураган хоразаан. Ол кыштагда ажылдап келген сакманчылар Байырты Саая, Проня Сүүкту, Полина Саая олар малдың чаш төлүн онча-менди доруктуруп алыр дээш кызымаккай ажылдап турарлар.

Ол-ла бригадада хойжу өг-бүле Дербет-оол биле Вера Доңгактарның коданында хой олдаашкыны түлүктевишаан. Чартык ай иштинде оларның коданында төрүүр 282 баш хоюнуң 215-и олдаан. Сакманчылар Хекпеш Доңгак болгаш Серенмаа Сааяның дузазы-биле хойжулар чаш хурагаңнарны менди доруктуруп турар.

«Хемчик» совхозтуң дирекциязы, Эрги-Барлык көдээ Советиниң күүскому, мал ажылының специалистери төрүүр хой коданнарынче кол кичээнгейни углаан. Эрги-Барлык суурнуң чурттакчылары агитквартал аайы-биле шеф дузазын малчыннарга чедирип турар.

Ш. КУУЛАР.
Барыын-Хемчик району.

ҮЕ НЕГЕП КЕЛГЕН

СЭКП-ниң Программазының телевилелинде социалистиг бүдүрүлге харылзааларын, эргелеп башкарылга системазын болгаш ажыл-агыйны чорударының аргаларын сайзыраңгайжыдарын онзалап демдеглээн. СЭКП-ниң XXVII съездизинге кирер документилер-биле чергелештир, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чоокта чаа хүлээп алганы «Агроүлетпүр комплекизин эргелеп башкарарын улам ыңай сайзыраңгайжыдар» дугайында доктаалы Аъш-чем программазын боттандырып чорударынга ужурдузаалыг болур. Ук доктаал комплекске планнаашкынны, акшаландырыышкынны болгаш материал-техниктиг хандырылганың айтырыгларын шиитпирлээр эргелерни, хүлээлгелерни берген. Бо чорук РАҮК чөвүлелинде кирип турар организацияларның, коллективтерниң, ажыл-агыйларның эки түңнелдиг ажылдаарын чедип алырынга улуг рольдуг.

Моон мурнунда РАҮК-тер холбаалыг бүдүрүлгелериниң ажылының планнаашкынын системажыдып шыдавайн турган. Оларның аразынга экономиктиг харылзааларның чаңгыс аай аргалары шиңгээдип алдынмаан. РАҮК чөвүлелинде кирип турар бүдүрүлгелер боттары үстүкү черлеринден тускай планныг, янзы-бүрү инструкциялыг, отчёттарлыг, акшаландырыышкынныг болгаш чагыргалыг болуп келген чорук ооң ажыл-чорудулгазынга дорт киржилгени бербейн турар. Олар биеэги хевээр чүгле боттарының планнарын күүседир дээш болдунар-ла аргаларны ажыглап келгеннер. Чижээлээрге, Сельхозтехника каттыжыышкыны районга чаңгыс аай техниктиг албанның органын тургузуп шыдаваан. Ооң ажыл-агыйлар-биле харылзаазы чогуур деңнелге тургустунмаан. Септелгениң шынары чавыс, машина-техниканың техниктиг ажаалдазы инструкцияда көрдүнген чурум ёзугаар чедир кылдынмайн келген. Ол ышкаш республиканың Сельхозтехкүркомунуң талазындан районнарда тургускан Сельхозтехника каттыжыышкыннарын, салбырларын кызыы специализастааныдан чамдык черлерге тракторлар, чамдык черлерге ГАЗ-53-терни, ЗИЛ-дерни, чамдык черлерге чиик машиналарны септээри совхозтарга ажыкты бербейн турар. Чамдык тракторларның, машиналарның моторларын, рамаларын Кызылга, Туранга септээри-биле чедирер чорук эвээш эвес чарыгдалды болдуруп турар. База ол ышкаш ол черлерге кылдынган моторларның шынары чавыс. Ынчангаш моон соңгаар районнарның Сельхозтехника каттыжыышкыннарынга бүгү техниканы септээр болгаш ооң техниктиг ажаалдазын шынарлыг чорудар кылдыр ажылды организастаары чугула.

Суггарылга тудугларын кылып турган «Тыва суг тудуг» трестиң КМК-лары ажыл-агыйларга колдуунда суггарылга бугаларын казып, ооң суг үнер дестерин кылып, олче суг үндүрүп каары-биле өйлежип турар. Кылдынган суггаттыг черлеринден кайы хире дүжүт алыры оларны сонуургатпайн келген. Бо ажылды эде тургуспас болза, суггаттыг черниң дүжүдү бедивес, ажыл-агыйлар болгаш суггарылга черлериниң аразында бот-боттарынче чууй кагжыр чүүлдер артып каары чугаажок.

Ол ышкаш «Сельхозхимия» органнарының адрезинге совхозтардан чөптүг негелделер тургулаан. «Сельхозхимия» организациялары тургустунганындан бээр элээн үе эрткен. Ындыг-даа болза материал-техниктиг баазазы кошкаандан көдээ ажыл-агыйга оларның дузазы эвээш болуп турар. Мооң мурнунда шөлдерге кандыг өдекти тегери оларны сонуургатпайн турган. Чүге дээрге, оларга чүгле төктүнген өдектиң хемчээли, тоннаазы кол көргүзүг болуп келген. Эрткен чылдарда Тес-Хем районнуң «Сельхозхимия» каттыжыышкыны совхозтарга довурак, даш холумактыг хой өдээн, фермаларның чаа үндүрген доң өдектерин шөлдерже чедирип турган фактылар бар. Ынчангаш «Сельхозхимия» моон соңгаар өдекти чыып, ону изидип белеткээр ажылдарны база чорудар апаар.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хүлээп алган доктаалы саңхөөнү, акшаландырыышкынны мөөңнеп тургаш, оларны чугула негеттинип турар тудугларже угландырар болза, мооң мурнунда шиитпирлээри дыка берге турган айтырыгларны шиитпирлеп ап болур арганы берип турар. Чижээлээрге, ажыл-агыйлар эът комбинадынга мал дужаарынга улуг бергедээшкиннерге таваржып турары билдингир. Бир талазында, малды совхозтардан чүдүргеш, Кызылга чедир сөөртүрге, мал хөй деңзини чидирер, ийи талазында, бертиинип-бежелир, үште, комбинатка чедеберге, үр манадыр чорук ажыл-агыйга улуг каражаны чедирип турар.

Ол ышкаш чонну сүт болгаш сүттен кылган продуктулар-биле хандырарын экижидер айтырыгларны чедиишкинниг шиитпирлээр дээр болза, районнар төптеринде сүт хүлээп алыр пункталарның эде дерилгезин кылып, дериг-херекселдер-биле четчелеп тургаш, чамдык продуктуларны бүдүрүп кылырын чедип ап болур арга бар болгу дег.

Ынчангаш РАҮК-туң мурнунда улуг сорулгалар тургустунуп турар. Ону чедиишкинниг шиитпирлеп болурунуң бүгү аргалары доктаалда көрдүнген. Чүгле эргелеп башкарылганың принциптерин чөп сагып, ажыл-агыйларның бот башкартынар чоруун хандырып, күүседикчи сагылга-чурумну быжыглап, бедик негелделиг ажылдаарын үе негеп келген.

В. ДАНДАР,
СЭКП Тес-Хем райкомунуң көдээ ажыл-агый килдизиниң эргелекчизи.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

КҮҮСЕЛДЕЖЕ КҮШТҮГ МӨӨҢНЭЭР

Республиканың министерстволарының болгаш ведомстволарының удуртукчуларының киржилгези-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралы болган. Аңаа он бирги беш чылдың доозукчу чылының планныг онаалдаларының күүселдезиниң болгаш 1986 чылда сорулгалар талазы-биле айтырыгларны чугаалашкан.

Республиканың ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш партия ТК-ның дараазындагы болуп эрткилээн Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, СЭКП-ниң XXVII съездизинге уткуштур социалистиг чарышты улам калбартканының түңнелинде эрткен чылын чамдык чедиишкиннерни чедип алган дээрзин ук хуралга илеткел кылганнар — Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, Күрплан даргазы Д. С. Монгуш, саң-хөө министри Б. К. Будегечиев болгаш өскелер-даа демдеглээн. Республиканың үлетпүрү он бирги беш чылдың доозукчу чылында бараанныг продукция бүдүрериниң планын 104,3 хуу, ону сайгарарын — 104,7 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 103,5 хуу күүсеткен. Пландан ажыр хөй миллион рубльдиң продукциязын бүдүрген болгаш сайгарган. Совхозтар эът, сүт, чуурга болгаш ногаа садар планын күүседипкен, малдың өлүп хораар чоруун кызырар талазы-биле бурунгаар базымнарны кылган.

Республиканың тудуг организациялары база чамдык чедиишкиннерлиг болган дээрзин хуралга демдеглээн. Күрүнениң капитал салыышкыннарының күсели-биле кол фондуларны ажыглалга киирери 1984 чылдаазындан хөй болган. Кереелиг ажылдарның хемчээли өскен. Кол-кол техника-экономиктиг көргүзүглер талазы-биле планныг даалгаларын күүсеткен черлерге «Тыва автотранс» каттыжыышкынның база Харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелелин адап демдеглээн.

Республиканың ажылчы чоннарының социал хөгжүлдезиниң болгаш чаагай чоруунуң программазы боттанып турар. Чурттакчы чоннуң орулгазы өзүп, ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының шалың төлевири немешкен. Акшаландырыышкынның бүгү дөстериниң күсели-биле ниити шөлү 109 муң дөрбелчин метр чуртталга бажыңнары, школалар, школа назыны четпээн уруглар албан черлери туттунган. Чурттакчы чоңга пландан ажыр 289,5 муң рубльдиң ачы-дузазын чедирген. Күрүне бюджеди эрткен чылын орулгалар талазы-биле боттанган.

Ындыг-даа болза, 1985 чылда күрүне планнарында хожудаашкыннар база бар болган дээрзин хуралга айыткан. Хөй-хөй министерстволар болгаш ведомстволар, райхоорküүскомнар бүдүрүлгениң ажыктыын бедидер, хөгжүлдениң интенсивтиг оруунче шилчиир, бар курлавырларны улам долу ажыглаар, четпестерни чайладыр талазы-биле тодаргай хемчеглер албаан. Ол бүгүнүң түңнелинде оларның ведомствозунда бүдүрүлгелер болгаш организациялар чамдык көргүзүглер талазы-биле планныг онаалдаларын күүсетпээн,

Чыл планынга хамаарыштыр бүгү көргүзүглер талазы-биле күүселде чедип албаан черлерге Чадааның хлеб, Кызылдың алгы болгаш пиво заводтарын адаан. Улуг-Хем, Тес-Хем, Тожу районнарда — үлетпүрде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедитпээн, олардан аңгы 14 бүдүрүлге ындыг хожудаашкынныг болган, ооң уламындан 1,4 миллион рубльдың продукциязы чедир бердинмээн. Тываның сүт комбинады, тараа продуктулар эргелели 1984 чылдаазындан багай ажылдаан.

Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелери тудуг болгаш ыяш материалдарын, хлеб болгаш хлеб-булка кылыгларын, идик аймаан база өске-даа чугула кылыгларны чедир бербээн. Чоннуң хереглел барааннарын бүдүрери 1984 чылдаазынга деңнээрге 7,6 миллион рубльге кызырылган. Тудуг индустриязының, чиик, аъш-чем, эът, сүт, чурт үлетпүрлериниң чамдык адырлары бүдүрүкче технологиязын хажыдып стандарт негелдезин күүсетпейн турар, ынчангаш садыг четкилеринче куду шынарлыг барааннар чорудуп турар.

Көдээ ажыл-агыйның хөгжүдер талазы-биле ажылда шыңгыы четпестер бар дээрзин хуралдың киржикчилери демдеглээн. Ниитизи-биле республикада арыг волокно-биле 82 тонна дүк чедир саттынмаан, Таңды район болгаш тос совхоз сүт садазын, 5 район болгаш 19 совхоз — эътти, 8 район болгаш 42 совхоз дүктү чедир күүсетпээн. Мал төлүн эвээшти алган.

Амыдырал хандырылга албанында четпестерге база хуралдың киржикчилери доктааганнар.

Хуралга Тыва АССР-ниң одалга үлетпүрүнүң министри Б. С. Нечаев, «Тудуг материалдары» каттыжыышкынның чиңгине директорунуң оралакчызы В. С. Шадринцев, Респотребсоюзтуң баштаар чериниң даргазының оралакчызы П. Н. Ходырев, Тудуг банкызының эргелекчизи П. В. Кирдеев олар санал бергеш, он ийиги беш чылдың баштайгы чылында четпестерни чайладыр, талазы-биле кандыг сорулгалар салдынганын таныштырганнар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Е. Серяков бо чылдагы сорулгаларга дүүштүр чүве чугаалаан,

Бүрүн чүүлдүгзүнүп, чаңгыс эп-сеткилдиг деткип тур бис

ЧУРУКТАРЫВЫСТА — ТАЙБЫҢ АЖЫЛ-ИШ

Чоокта чаа болуп эрткен партияның область конференциязының бүдүүзүнде бистиң Чурукчулар бажыңынга СЭКП-ниң XXVII съездизинге тураскааткан чурук делгелгези ажыттынган. Ону көрүп келген кижи бүрүзү чуруктарның темазын, утказын сайгарып көргеш, ында кирген чуруктар шуптузу кижиге, кижиниң чогаадыкчы, тургузукчу ажылынга тураскааткан-дыр дээрзин эскерер. Шынап-ла, ында кирип турар кандыг-даа жанрны алыр болза, чурулга, графика, портрет, уран сиилбилге, плакат-даа болза, олар шуптузу кижиниң күш-ажылын алдаржыдып, тайбың тургузуушкунну алгап, чоннуң угаан-бодал, сеткил-сагыш таалалынга бараан боор турар. Делгелгеде бир онзагай чүүл болза, ооң мурнундаазындан ылгаштыр мында плакат жанры элээн калбаа-биле кирип турар. Оларда «Тайбың делгерезин!», «Дайын сөнезин!» деп кыйгырыглар илереп турар.

Бистиң чогаадыкчы ажылдакчылар, чурукчулар СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачевтуң Медеглелин сеткил ханыышкын-биле таныжып, бүрүн чүүлдүгзүнүп, деткип турар бис. Ында Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың, совет улустуң тайбыңның, келир үениң салым-чолу дээш эң бедик харысалгазы мөөңнелип илереттинген. Кижи бүрүзү бодунуң үлүүн тайбың дээш демиселге киирер ужурлуг деп ында айытканын чүүлдүгзүнүп турар бис. Ынчангаш тайбыңны, күш-ажылды алдаржыткан, дайын айыылының халавын ылаптыг көргүскен чогаалдарны тургузарынче чүткүп, ажылчы чоннарның, аныяктарның кижизидилгезинге төлептиг үлүүвүстү киирерин бедик хүлээлгевис деп санап, улам бедик идейлиг, утка-шынарлыг, таалалдыг чогаалдарны тургузарынче чүткүдер бис.

С. СААЯ,
Тыва АССР-ниң Чурукчулар эвилелиниң баштаар чериниң даргазы, Тываның комсомол шаңналының лауреады.

ДЕЛЕГЕЙГЕ БЫЖЫГ ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачевтуң Медеглелин солуннардан номчуп таныжкаш, Коммунистиг партияның, Совет чазактың тайбыңга ынакшылдыг политиказын бүрүн деткип тур мен. Тайбыңның программазын хүлээп алыр СЭКП-ниң ээлчеглиг XXVII съездизиниң бүдүүзүнде, КНО-нуң чарлааны Тайбыңның делегей чылының эгезинде тайбың тургузуушкунунуң айтырыгларын бүгү талалыг кылдыр база катап бистиң партиявыс, чазаавыс сайгара көрүп турар-дыр.

Амгы бо хүннерде, Женева ужуражыышкыннарының соонда, АКШ-тың шериг-үлетпүр комплекизиниң дайынзырак удуртукчуларының талазындан атомнуг чазылдырыгның шенелделерин чорутпушаан, «сылдыс дайынының» программазы дээр политиказындан ойталавайн турары чүгле совет кижилерни эвес, делегейниң тайбыңга ынакшылдыг бүгү кижилериниң сеткил-сагыжын дүвүредип турар.

Мен дайынга киржип, дайылдашпаан-даа болзумза, делегейниң ийиги дайынының таварыштырганы аар-берге уржуктарын көрдүм. Чеди уругнуң адазы, уругларым уруглары-биле катай хөй чашты кижизидип өстүрүп орар ада, кырган-ача мен.

Бистиң Коммунистиг партиявыстың, Совет чазаавыстың тайбың политиказын хөй кежигүннүг өг-бүлем мурнундан деткип, Чер бөмбүрзээнге атомнуг чазылдырыг болбазын деп негеп турар, тайбың аас-кежик дээш демиселге каттыжып турар кырган мен.

С. ӨЛЗЕЙ,
персоналдыг пенсионер.

ДЕТКИВИШААН

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачевтуң Медеглелин деткииринге тураскааткан Тываның геология-шинчилел экспедициязының коллективиниң митингизи ооң музейиниң залынга болган. Митингини экспедицияның кол геологу А. А. Подкаменный ажыткаш, партия организациязының секретары В. И. Забелинге сөс берген. Ол Медеглелди кысказы-биле таныштыргаш, бүгү совет кижилер-биле бир демей, коллективтиң кежигүннерин политиктиг чугула документини деткииринче кыйгырган.

Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери В. А. Воробьев, И. И. Корж олар дайын дугайында боттарының сактыышкыннарын чугаалап, М. С. Горбачевтуң Медеглели КНО-нуң чарлааны Тайбыңның делегей чылының баштайгы хүннеринде кылганын улуу-биле чүүлдүгзүнүп турарын чугаалааннар.

Бистиң корр.

Эш Виталий Иванович ВОРОТНИКОВКА

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң сураглыг ажылдакчызы Силерге, алдан харлаан хүнүңерде, изиг байыр чедирип тур.

Силерге, Виталий Иванович, эки кадыкшылды, үр чыл чурттталганы болгаш совет улустуң чаагай чоруунга, бистиң чуртувуска коммунизмниң тиилелгези дээш моон соңгаар-даа үре-түңнелдиг ажылдаарыңарны күзеп тур бис.

СЭКП
ТӨП КОМИТЕДИ

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ
СОВЕДИНИҢ
ПРЕЗИДИУМУ

ССРЭ-НИҢ
МИНИСТРЛЕР
ЧӨВҮЛЕЛИ

Эш В. И. Воротниковка Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тыпсыр дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң мурнунга улуг ачы-хавыязы дээш база алдан харлааны-биле холбаштыр СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Виталий Иванович **Воротниковка** Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывыспышаан, Ленин орден болгаш «Кадыр болгаш Маска» алдын медаль-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң
Президиумунуң Даргазы
А. ГРОМЫКО.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң
Президиумунуң Секретары
Т. МЕНТЕШАШВИЛИ.

Москва, Кремль,
1986 чылдың январь 17.

ЧАҢГЫС ААЙ ПОЛИТХҮНДЕ

Чон ортузунда эрттирилип турар чаңгыс аай политхүннер кижилер-биле харылзажырының, оларның негелде, хомудалдарын өөренип көөрүнүң, партияның чон мурнунда салып турар сорулгазын кижи бүрүзүнге чедип тайылбырлаарының бир эки аргазы апарган. Дүүн чаңгыс аай политхүн республиканың чер бүрүзүнге эрткен. Партия, совет ажылдакчылар, ажыл-агый удуртукчулары бүдүрүлгелерже, совхозтарже, күш-ажылчы коллективтерже, кижилерниң чурттап турар черлеринче аъттанып, чонга партияның область конференциязының материалдарын тайылбырлаан.

Таңды районга чаңгыс аай политхүн организастыг эрткен. Удуртукчу ажылдакчылар кижилерниң ажылдап, чурттап турар черлеринге чедип, оларның чурттап турар байдалы-биле чоок таныжып, сонуурган айтырыгларынга харыылап, область конференциязының материалдарын таныштырган. СЭКП Таңды райкомунуң бирги секретары В. Д. Куркутов ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң сүт-бараан фермаларының малчын коданнарын кезип, чон-биле ужуражып, область конференциязының шиитпирлеринге дүүштүр ажылды эде тургузарының аргаларын олар-биле сүмелешкен. Партия райкомунуң секретары Е. К. Ажи Тока аттыг совхозка барган. Ажыл-агыйларның, албан черлериниң, организацияларның удуртукчулары база-ла бригадалар, цехтер, сүт-бараан фермаларынга чедип, конференцияга көдүрүп турган айтырыгларны чонга ханы тайылбырлап, кижилерни дүвүредип турар айтырыгларны өөренип көрүп, дыңнакчыларның салган айтырыгларынга харыыларны берип, бар четпестерни эдип алырының аргаларын чугаалашканнар.

Бистиң корр.

Национально-краеведческий отдел

СЭКП-НИҢ XXVII СЪЕЗДИЗИНГЕ УТКУШТУР

Съезд мурнунуң документилерин чугаалажып тур бис

Чаа негелделерниң деңнелинче

Каа-Хем ыяш ажыл-агыйының ажыл-ишчилери СЭКП Программазының чаа эдилгезиниң болгаш партия Уставынга өскерилгелерниң төлевилелдерин изии-биле чүүлзүнүп, деткээнир. Бо чугула партийжи документилерде, чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Кол угланыышкыннарында айыткан сорулгаларны күүсединиң арга-курлавырларын илередип, тодаргай хемчеглерни ажылдап кылып тура, эрткен беш чылда кылдынган ажылдарны түңнээри база чугула.

Каа-Хем ыяш ажыл-агыйының коллективи чаа беш чылче күш-ажылчы чедиишкиннерлиг, бүзүрелдиг базым-биле кирген-дир деп түңнелди үндүрүп болур. Дөрт чыл он бир айларның дургузунда коллектив беш чылдың планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүсеткен. Планнаттынганындан хөй чаа арга-арыгларны тарып олурткан, ыяшты белеткеп, үндүр сөерткен, дилиг материалдарын бүдүрген.

Ыяш ажыл-агыйы эрткен беш чылда нийтизи-биле беш чартык миллион рубльдиң бараанныг продукциязын, ооң иштинде 139,7 муң рубльдиң культура-амыдырал бараанналрын бүдүрген. Продукцияның ассортиментизин калбарган. Кедээ ажыл-агыйга 787 муң рубльдиң продукциязын берип, ооң-биле Аъш-чем программазын боттандырарынга үлүүн киирген. Бойдустуң байлактарын белеткээринче улуг кичээнгейни углап келген.

Амгы үеде ыяш ажыл-агыйының дузалал ажыл-агыйында 34 мыйыстыг бода болгаш 120 ары өө бар.

Ажылдаар черлерге организастыг болгаш чурумнуг чорукту, күш-ажылдың сагылга-чурумун болгаш технологтуг чурумну быжыглаар, арагалаар, чылдагаан чокка ажыл шагы үаер чоруктар-биле демиселди күштелдирер дээш тодаргай ажыл кылдынып келген. Социалистиг чарышты организастаарынче, ооң дээштиин чедип алырынче база кичээнгейни углап турган.

Чолаачы Николай Ященко, ыяш кезикчизи Николай Балчунов, ыяш дилдирикчизи Сергей Светышев болгаш өскелер-даа бүдүрүлгениң ажылчыннарының аразында калбарган күш-ажылчы маргылдааның тергиинери болганнар. Оларның ак сеткилдиг, үре-түңнелдиг ажылы өскелерге үлегер-чижек болган.

Республиканың мурнакчы бүдүрүлгелериниң чижээ-биле ыяш ажыл-агыйы күш-ажылды организастаарының болгаш төлээриниң чаа аргаларын шиңгээдип ап турар. Мында ам дөрт бригада бригада кержээзин ёзугаар ажылче шилчээн. Ол чорук бо бригадаларга күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар, үндүрүп турары продукцияның шынарын экижидер, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер арганы берген. Чижек кылдыр чазаныкчылар бригадазын адап болур. Бо бригаданың коллективи ай санында планныг онаалдаларын 130 хуу чедир күүседип турар болгаш эвээш эвес дилиг материалдарын, электри энергиязын камнап алган.

Бүдүрүлгениң, цехтериниң, керээлиг бригадаларының болгаш тус-тус кылганын барымдаалап төлевир алыр ажылчыннарның ажылының экономиктиг көргүзүглерин санаар сорулга-биле камналганың хууда 22 санын ажыткан. Оларда кылган ажылдарның хемчээлин, материалдарның болгаш электри энергиязының чарыгдалын айтып турар.

Чедиишкиннер-биле чергелештир, ыяш ажыл-агыйының коллективинде четпестер болгаш ажыглаттынмайн турар курлавырлар эвээш эвес. Чамдык ажылчыннар чылдагаан чокка ажыл шагы үрерин болдуруп турар хевээр. Материалдыг курлавырларның камналгалыг, хумагалыг чарыгдалын чедип алыр дээш демисел ам-даа чогуур деңнелге четпейн турар. Бо талазы-биле кылып болгу дег чүүлдер эвээш эвес. Бүдүрүлге чорудулгазының шупту участоктарынга контрольду күштелдирип, мастерлерниң, бригадирлерниң болгаш улусчу контролёрларның камналга херээнге киржилгезин күштелдирер херек.

СЭКП ТК-ның апрель болгаш октябрь (1985 ч.) Пленумнарының шиитпирлеринге дүүштүр Каа-Хем ыяш ажыл-агыйында бүдүрүлгени интенсификастаарынче, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн болгаш продукцияның шынарын бедидеринче угланган организас-техниктиг хемчеглерни ажылдап кылган.

Котельнаяны ажыглаттынмайн турар ыяш артынчылары-биле одаар кылдыр эде тургузары көрдүнген. Ооң ачызында хөмүр-дашты ынча хөйнү сөөртпес. Ыяш дилдирер чылыг цехти эрткен чылын тудуп эгелээн. 1987 чылда ажыглалче киирери көрдүнген. Ооң-биле ыяш дилдирикчилериниң ажылдаар байдалдарын экижидип, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн база бедидерин чедип алыр. Ынчалза-даа бо цехти тудары-биле керээ чарган организация — «Тыва кедээ тудуг» трестиң бот-орулга-чарыгдалыг участогу тудуг ажылдарын оожум темпилиг чорудуп турары четпес.

Каа-Хем ыяш ажыл-агыйының коллективи он ийиги беш чылда чаа негелделерниң деңнелинче көдүрлүп, улам кызымак ажылдаарын хүлээнип турар. СЭКП-ниң ээлчеглиг XXVII съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир ийи айларның планныг онаалдаларын күүседир социалистиг хүлээлгени коллектив алган.

В. МААДЫР-ООЛ.

МОСКВА. Кызыл шөл. Ленинче.
В. КОШЕВОЙНУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

ФЕРМА БАШТАЙГЫ АЙДА

Тес-Хем районда «Чодураа» совхозтуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазы эрткен чылын 380 тонна сүт бүдүрген. Коллектив 295 тонна сүттү күрүнеге садар тургаш, 307 тонналы дужаагач.

Бо чылдың январының баштайгы чартыында, он ийиги беш чылдың эге хүннеринде саанчыларның күш-ажылчы көргүзүглери мурнунда шак бо үеге деңнээрге, элээн бедик болуп турар. Чүге дээрге сүт бүдүреринге таарымчалыг байдалдар тургустунуп турар. Чаа инек кажаазын ийи чыл мурнунда ажыглалга киирген. Ооң механизациязының, дериг-херекселдериниң ажылдап турары шуудай берген. Механизастаттынган участоктарының үрелиишкиннерин, туруушкуннарын болдурбазының хемчеглерин фермада ол ажылды харыылап турарлар шиңгээдип апкан. Инектерни саары механизастаттынган, кажаа иштиниң өл өдээн база электри күжү-биле, дериг-херекселдериниң дузазы-биле үндүр сөөртүп турар. Саар инектер, чаш бызаалар турар кажаалар чылыг, чырык, өлшыгы эвээш, иштиарыг-силиг.

Фермада саар инектиң нийти саны 253. Бөгүнде оларның сезенин саап турар, артканнары боос, оларның башкылымы төрүп эгелээн. Гезек үе эртерге, чаш малдың саны-даа, инектен саап алыр сүт-даа немежир. Ам дээрезинде хонукта 480 килограмм сүттү саап турар. Саанчылар январь, февраль айларда социалистиг хүлээлгелерни алган, онаалдаларын СЭКП-ниң XXVII съездизиниң болур хүнүн уткуштур күүседир сорулганы салган.

Хүлээлгелерниң күүсеттинип болурунуң курлавырлары бар. Чүге дээрге совхоз нийтизиниң малынга мал чемнериниң курлавырларын багай эвес кылдыр белеткээн. 3700 тонна сиген, 1200 тонна силос болгаш сенаж планындан ажыр күүсеттинген. База ол ышкаш мал чеминге тарааны магадылаан.

Сүт бүдүрер арга-дуржулга коллективте эвээш эвес. Саанчыларның хөй кезии социалистиг чарышка үре-түңнелдиг кирипшкен. Мурнакчыларның аразында партбелүктүң организакчызы К. Л. Увангур кескү черни ээлеп турар. Ким Лайылдаевна 1985 чылда саар бир инектен-не 2000 килограмм сүт саар тургаш, 2160 килограммны саап алган.

Ол көргүзүг республиканың төп районнарында чамдык сүт-бараан фермаларының саанчыларының саап ап турар сүдүнүң хемчээлинге четпейн турар болбайн кай. Тус чериниң, Тес-Хем районнуң байдалынга ол багай эвес көргүзүг. Ол көргүзүгнүң артында чүткүл, онааган ажыл-херээнге эвээш эвес харыысалга чыдып турары билдингир. Чүге дээрге Хараал-Тей ферманың инектерин кышкы соокта-даа одарже үндүр кадарар. База ол ышкаш сүткүр уксаалыг инектер ам-даа эвээш, бо талазы-биле ажылдарны чорудары негеттинип турар.

— Ажаалда, чемгерилге, эки кадат-биле чергелештир сүткүр инектерни өстүрери чугула — деп, Ким Лайылдаевна биске чугаалады.— Сүткүр инектеримниң бирээзи — Красотка. Шолазын адаарга, мени кайы-ырактан танып каар. Чайгы үеде бо инээмден хүннүң-не 15 литр сүттү саап турдум. Ол ам беш дугаар оолдаар. Красотканы бызаа турда азырап эгеледим, ынчангаш бодумга арттырып алган мен. Бо инээм амгы үеде хонукта тос литрни берип тур.

— Санап көрээлиңер — дээш, бистиң-биле кады чораан эживис, СЭКП райкомунуң кедээ ажыл-агый килдизиниң эргелекчизи В. С. Дамдар саанчының сүткүр инээнден саап ап турар сүдүн хемчээлин санай каапты. — Чүгле чайгы үеде безин үш тонна 960 килограмм. Өске инектерден 1800 килограмм хөй сүттү силерниң ол инээңер чайгы саалдада берген-дир.

К. Л. Увангур сүткүр инектерни өстүрер дээш карак кызып турар. Хөй сүттү бүдүреринге ол ажыл чугула болуп турар. База ол ышкаш мурнакчы, күш-ажылга идепкейлиг туруштуг кижи болгаш малдың продуктулууң бедидериниң хемчеглеринге доктаамал киржип келген.

Шалыпчының үлегери-биле эш-өөрү, ылаңгыя комсомолчулар болгаш аныяктар эдерип турар. Оларның бирээзи аныяк коммунист Эмма Ак-оол. Ол 1982 чылда ортумак школаны дооскаш, фермага ажылдап кирген. Аңаа партияга кирериниң рекомендациязын берген кижилерниң бирээзи К. Л. Увангур. Авазы Эммага бодунуң саап турар инектерин 1983 чылда хүлээдип берген. Саанчыга эң дээре күш-ажылчы көргүзүглүг чыл 1985 чыл болган.

— Менде 25 инек быжыглаан. Инектен-не чылда 2200 килограмм сүт саап, төрүттүнген 22 бызааны менди камгалап алдым — деп, ол ажыл-ижиниң дугайын, социалистиг чарышка идепкейлиг кирипшкеш, Чехословакияга халас путёвка-биле четкеш келгенин сонуургадып аңаа кады чораан эш-өөрү-биле тырттыртып алганы чуруктарын биске көргүскеч.

Ылаңгыя чаш малдың төлүн камгалап алырынга ол эң кызымак болган. Дэнчеп көрээлиңер. Нийти совхозту алыр болза, бо талазы-биле байдал дүвүренчиг. Төрүүр чүс инектен-не 47 бызаа. Ферманың көргүзүү болза, төрүүр чүс башка онаашкыр 60 бызаа.

Чаш малга ажаалда, хайгаарал, чемгерилге доктаамал херек. Ол ажыл—дүн-хүн чок. Бир кезек үеде, бызаа доруккужеге карак шимер ужур турбастай бээр. Эмма бодунуң дыжын харавайн, бар-ла күжүн бызааларны онча-менди өстүреринче база үндүрүп турган. Херек таварылгада бүгү күштү чүгле ол ажылче мөөңнеп шыдаптар кылдыр бодун тудуп билир. Аныяк кижини чардыктыра бээр чүве-ле хөй. Эш-өөрү-биле ужуражыксаары, ыңай-бээр чоруксаары, кежээлерге киржири дээш, черле чүнү чок дээр. Ынчалза-даа кол чүве болза, кижиниң ажылы, хүлээлгези. Эки ажылдаар болза, эш-өөрү, чону кижини көдүрер, деткий бээр деп чүвени аныяк саанчы херек кырында көрген, ооң чижээ → ЧССР-же путёвка.

Хараал-Тей сүт-бараан фермазының коллективи бо хүннерде февраль 15-те болур коммунистиг субботникке идепкейлиг киржир, ол хүнну съезд бүдүүзүнүң эң шалыпчы хүннериниң бирээзи болдурар дээш күженишкин-биле белеткенип турар.

А. ОКСУР.

Өөренип көөрү чугула

1986—1990 чылдарда болгаш 2000 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг база социал хөгжүлдезиниң Кол угланыышкыннарының төлевилелинде кедээ районнарның чурттакчыларының медицина хандырылгазын экижидери-биле төп район эмнелгелериниң болгаш амбулаторияларның тудуун уламчылаарын, ол албан черлериниң четкизин дүрген темпилер-биле хөгжүдер деп айытканын улуг сонуургал-биле таныжып, номчудум. Чурттакчы чоннуң кадыкшылын камгалаар болгаш дыштанылга байдалдарын доктаамал экижидер дээн болгай.

Диш аарыындан качыгдап чоруур кижилер кайы-даа районнарда бар. Дижи аарыы бергедээн кижилер Кызыл эмчизинге кээр. Аңаа келгеш, хөй үе-шак чидирер. Ээлчег манап тургаш диш эмчизинге кире бээрге, «бир чыл болгаш келиңер. Ээлчегде туруп турар кижилеривис хөй»—деп, эмчи чугаалаарга, кайы ырактан сураглап чораш чедип келген аарыг кижилерге бергези кончуг болгулаар чораан. Шак мындыг чугааны Кызылга диш эмчизинге чораш, чеже-даа кижиден дыңнаан мен. Бодум аныямдан дижим аарып, ооң үүлезин көрүп пат болган мен.

Диш эмчизинге ээлчегниң хөй боор турарының бир ол чылдагааны— чамдык районнарда диш эмнээр талазы-биле тускай эртемниг эмчилерниң чок боор турарында деп бодаар мен. Бистиң Тес-Хем район найысылал Кызылдан хери черде турар. Бистиң районда дижи аарыг кижилер чок деп болбас. Олар база-ла дижин эмнедир, диш кылдыртып алыр дээш Кызыл кирер ужурга таваржып турар. Ооң чылдагааны районда диш кылдыртып алыр чер чоок боор турарында. Ырак-узак коданнарда нийтиниң малын малдап чоруур малчыннарывыста безин дижи аарыг кижилер бар-ла болгай. Оларның Кызыл кирип диш эмнедип алыр, ээлчег манаар чайы кайын турар ийик. Шак мындыг байдалдарга түвексингеш, диш чок, курзук артып, кадыын үреп чоруурлар база бар.

Совет кижилерниң кадыкшылы— бистиң нийтилелдиң национал байлаа болганда, диш аарыын эмнээр айтырыгже кичээнгейни улгаттырза эки деп бодап чоруур мен. Кызылдың диш эмчизинге ээлчегге бижиттинип алгаш, аарыг диштеримни турдурарын турдургаш, ооң орнунга кылымал диштер кылдыртып алдым. Дижимни кылдыртып алган соонда шуут амырадым. Хөй чылдарда үүлезин көрүп чораан аарыг диштеримни диш кылыр аныяк эмчи Фёдор Халиков эмнеп, кылымал диштерни кылып берди. Ачылыг эмчиге өөрүп четтиргенимни илередип тур мен.

Диш аарыын эмнээр, кылымал диштерни кылып болур эмнелге черин район бүдүзүнге тургузары берге-даа болза, кожа турар Эрзин, Тес-Хем дээн чижектиг районнарның кайы бирээзинге тургусса кандыгыл деп айтырыг чайгаар-ла тургустунуп келир-дир. Бо айтырыгны өөренип көрзе кандыгыл?

К. ОЮН.
Самагалдай суур.

Далайга дамды дуза

1935 чылда СЭКП кежигүнүнге киргеш, ленинчи партияның даалгаларын, негелделерин шыдаар шаам-биле күүседип, социалистиг нийтилел хөгжүлдезин дүргедедир ажыл-херекке эвээш-биче-даа бол үлүүм киириштирип келдим. Ам 71 харлыг мен. Назылап ырааш дээш күрүнем ай санында пенсия-дузаламчыны берип, азырап турар. Улуг Төрээн чуртувустуу-биле чергелештир, Тывавыстың хөгжүлдезин көрүп, эртем-техниктиг дөпшилгени магадап, чонумнуң, ажы-төлүмнүң күш-ажылчы чедиишкиннинге сеткилим ханып чоруур кырган мен.

Чуртувустуң бүгү чону бо хүннерде партияның ажылдап кылганы төөгүлүг ужурлуг документилери — СЭКП Программазының чаа эдилгезиниң, партия Уставынга өскерилгелерниң база ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Кол угланыышкыннарының төлевилелдерин калбаа-биле өөренип турар. Ленинчи партияның чон-биле чугаалажып, сүмележип турары бо политиктиг чугула документилерни өөренип орарга, ында бижээн, планнаан чүүлдерниң одуруг бүрүзү бистиң чуртувустуң күчү-шыдалын быжыглаарынче, делегейге тайбыңны камгалаарынче, кижи, ооң чаагай чоруун улам экижидеринче угланган. Мындыг магалыг, өндүр-улуг сорулганы айыткан документилер кижи бүрүзүнүң күш-ажылчы хей-аъдын көдүрүп турбайн канчаар.

Үстээш хүлге боран кааш калбак шуугайга шывык бажын сүвүрткештиң ужукшыйып, карак чыраан бистер ышкаш кырганнардан амгы үениң шариктиг демир-үжүү-биле карак чылчырыктаар ак саазынга «А» бижип өөречип турар хензиг чаштарга чедир төрээн партиявыстың XXVII съездизин төлептиг уткуур, долгандыр турар бойдус байлаандан эгелээш, бода ла эдилеп турар эт-севинге, чөмдептеринге, идик-хевинге чедир камныг, хумагалыг болур ужурлуг бис. Мыя мындыг чүүлдерден эгелээш кижи бүрүзүнүң негелде-харыысалгалыг болур чорук партия, чазактың өндүр сорулгаларын амыдыралга боттандырар херекке, далайга дамды дег, немере болур ужурлуг.

О. ХУНА,
персоналдыг пенсионер.
Чөөн-Хемчик район.

Кижизидилге болгаш өөредилге

АНЫЯК АЖЫЛЧЫН БОЛГАШ КУЛЬТУРА

Амгы үеде ийиги совет ажылчын бүрүзү — күрүнениң профессионал школазының доозукчузу. Чыл бүрүде ол школаны 2,5 млн. кижи доозуп үнүп турар. Ол доозукчулар шуптузу— профессионал билигден аңгыда долу ортумак нийти билигни база чедип алган аныяк кижилер. Оон аңгыда: кончуг делгем шилип алыышкын — чурттуң 7800 профтехучилищелери боттарының сургуулдарынга 1500 мергежилдээни сүмелеп турар. Училищелерде ам дөрт миллион хире аныяктар өөренип турар. Бистиң чуртувуста боттанып турар улус өөредилгезиниң реформазында көрдүнгени-биле алырга, 1990 чылда ол сан ийи катап көвүдээр.

Эрткен чылдың ноябрьның төнчүзүнде Моссвага болуп эрткен хөй кижи киржикчилиг шуулганга, ооң индириинге салдынган айтырыг элээн кызыы-даа болган болза (профессионал-техниктиг училищелерниң сургуулдарының мезү-шынар-эстетика кижизидилгези), үстүнде сан-медээлер адаттынган. Чогум-на ынчангаш үшкү ындыг Бүгүэвилел чөвүлел хуралдың ажылынга (өзүп олурар салгакчыларның кижизидилгезин дөрт харыылап турар кол ведомстволардан аңгыда) чогаалчыларның, чурукчуларның, журналистерниң, композиторларның, театр, кино ажылдакчыларының чогаадыкчы алды эвилелдери кирипшкен. Оларның киржилгези чокта, ол салдынган айтырыгны чедиишкиниг шиитпирлээри болдунмас дээрзи чайгаар-ла билдингир.

Келир үениң ажылчын чаларының мезү-шынар-эстетика кижизидилгезиниң дугайында бистер чүге бөгүн дүвүреп турар бис? Оңза кичээнгей ол темага чүге салдынганыл? Харыы чаңгыс: профтехшколаларның сургуулдарының уран сайзыралы оон-даа эки болур болза деп күзелди тывылдырып турар. Ол дугайын саннар база-ла чеччири-биле херечилеп турар.

Чижээ. Бистиң профтехучилищелеривисте 8000 ажыг музыка коллективтери саннаттынып турарынга чүгле өөрүүр ужурлуг бис. Ындыгда-даа болза, оларның чүгле беш чүзү үрер хөгжүмнүң азы чоннуң хөгжүм херекселдериниң оркестрлери. Артканнары — аргажок кызыы репертуарларлыг болгаш чавыс хөгжүм культуралыг ыры-хөгжүм ансамбльдери. ПТУ сургуулдарының үшкү кижи бүрүзү бот-тывынгыр уран чүүлде киржип турары кайгамчык эки болгу дег. Ынчаарга шии бөлгүмнериниң болгаш чурумалдыг уран чүүл бөлгүмнериниң саны кызырылып турар. Азы спортту ап көрээли. Келир үениң ажылчыннарының хөй кезии спорттуң аңгы-аңгы хевирлеринде киржип турары өөрүнчүг болза-даа, училищелерниң спорт залдарының болгаш спорт шөлдериниң ээн тургулаары хаая эвес.

Номчулга дугайын чугаалаарга, сургуулдарның чүгле 70 хуузу чечен чогаал номнарын доктаамал ап номчуп турар. Нийтилел-политиктиг литератураны — чүгле үшкү кижи бүрүзү. А мергежил талазы-биле номнарны кандыгыл? Келир үениң чүгле дөрткү ажылчын бүрүзү оларны шиңгээдип ап турар.

Бо саннар делегейниң ортумак көргүзүүнден оран чок бедик болуп турар болза-даа, оларга бистиң таарымчып шыдавазывыс билдингир.

— Бистер аныяктарның чаа сонуургалдарын эскерип четтикпейн турар бис — деп, ВЛКСМ ТК-ның секретары Иосиф Орджоникидзе чөвүлел хуралга чугаалаан. — Аныяктарның ёзу барымдаалаваан, доктаамал тыптып кээп турар каттыжышкыннарын бистер чедир үнелевейн турар-дыр бис, хамык чүвени дыңнап алган, үжүк-бижиктиг, эртем-билиглиг сайгал амыдыралда кирип келген болза-даа, уран чүүлдү билбес болгаш аңаа ынак эвес кижиниң училищелерни доозуп үнүп турары хаая эвес.

Ындыг байдалдан канчаар адырлырыл?

— Эстетиктиг кижизидилгениң айтырыы — бүгү аныяктарга бир аай айтырыг, школачыларга-даа, ПТУ сургуулдарынга-даа, дээди өөредилге черлериниң студентилеринге-даа — деп шылгарангай кино режиссёру болгаш артист, ССРЭ-ниң Педагогика эртемнериниң академиязының чыңгине кежигүнү С. А. Герасимов меңээ чугаалады.— Чижээлээрге, шилип билири деп билиишкин кижиниң хууда элдеп заажы эвес, а социал билиишкин дээрзинге мен быжыг бүзүрелдиг мен. Ынчангаш айтырыгны делгем хемчээлге күрүне хемчээли-биле шиитпирлээр херек (бо чүүл белен болган турда, С. А. Герасимовтуң хенертен мөчээниниң дугайында кажыдалдыг медээ келген).

Профтехучилищелерниң өөредилге программаларынга «Эстетика» деп тускай курс 20 чыл ажыг кирип келген. Ында 50 шактыг кичээлдер эрттирери көрдүнген. Медерел эстетиказын, бүдүрүлге эстетиказын, амыдырал эстетиказын киириштирип турар бүгү талалыг эстетиктиг сайзыралга ындыг эвээш шак канчап-даа чедишпес деп чүве билдингир.

Чогум-на ооң ужуруунда чогаадыкчы эвилелдериниң ролу солуттунмас роль болуп турар. Боттарының чогаадыкчы амыдыралының хөй кезиин аныяктар-биле ажылга берип турар бистиң чуртувуста сураглыг он-он культура ажылдакчыларын эдап болур. Ол болза хамыктың мурнунда композитор Дмитрий Кабалевский-дир —школага музыка өөредилгезиниң чаа программазының автору, ол болза чурукчу Борис Неменский-дир— уран чүүл кижизидилгезиниң шак ындыг программазының эгелекчизи болгаш тургузукчузу, ол болза чогаалчы Анатолий Алексин-дир, бүгү-ле аныяктар айтырыгларының «доктаамал төлээлекчизи».

ССРЭ-ниң Педагогика эртемнериниң академиязының чанында Эстетиктиг кижизидилге талазы-биле эртем чөвүлели хөй чылдар дургузунда ажылдап келген. Чогум-на ол чөвүлелдиң идепкейлиг киржилгези-биле ССРЭ-ниң Культура министерствозу, ВЦСПС, ВЛКСМ ТК, ССРЭ-ниң Чырыдыышкын министерствозу болгаш Профессионал-техниктиг өөредилгениң күрүне комитеди бир дем-биле бүгү чоннуң эстетиктиг кижизидилгезиниң күрүне программазын чаа ажылдап тургускан.

...Социологтарның санаазы: бир эвес 40—50 чыл бурунгаар чүгле 3—4 информация дестери турган болза, амгы бистиң үевисте ындыг дестер 20-ден эвээш эвес. Ынчаарга олар шуптузу кижиниң, ылаңгыя аныяк кижиниң, медерелинге кончуг идепкейлиг салдарлыг. Ындыг болганда, угаан-бодал болгаш материалдыг культураның байлактарын кижиниң элээн долу болгаш ханы шиңгээдип алырынга, ол байлактарны уран чогаадыкчыга идепкейлиг киириштирезинге ол дестер дузалыг болзун дээш чүткүүрү чугула. Ол дугайы СЭКП-ниң Программазының чаа эдилгезиниң төлевилелинде бижиттинген.

В. ПРУТ.
(ПМА).

ДАРГАН ОЧУР-ООЛ

Шаандан тура чон дарган мергежилдиг кижилерни үнелээр чораан. Дарганның кылыр ажылы нарын, аңаа мерген угаан, күш негеттинер. Кандыг-даа техниканың үрелген кезектерин септеп чондурар станоктар-биле совхоз четче хандыртынмаан болгаш дарганның ажылы кыш, чай чок бачым. «Мурнакчы» совхозтуң дарганы Очур-оол Сүрүңоолович Хертек он ийи чыл ажылдап келген.

Техника кезектери таарыштырып кылырындан аңгыда малчыннарга аът дагазын, суугу хоолайын, чулар, чүген белдирлерин кылып берип турар.

А. КАНЧЫЫР.
Бай-Тайга район.

МЕРГЕЖИЛ ААЙЫ-БИЛЕ ТЕРГИИННЕР

Чоокта чаа партияның Тожу райкому, райкүүском, кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел болгаш комсомол райкомнары районнуң янзы-бүрү мергежилдерлиг ажыл-ишчилериниң аразында социалистиг чарыштың түңнелдерин үндүрүп, мергежил аайы-биле район чемпионнарын илереткен.

Районнуң ажыл-ишчилери нийтизи-биле он бирги беш чылдың доозукчу чылын багай эвес көргүзүглерлиг доосканнар: район күрүнеге эът дужаарының планныг онаалдазын —101,1, сүттүүн —111,9 болгаш дүктүүн — 101,6 хуу күүсеткен. «Май 1» совхозтан чолаачы Николай Дамдын, механизатор Алексей Бичемей, «Тоора-Хем» совхозтан хойжу Даш-оол Кол, инек кадарчызы Чажымай Кол, чылгычы Дембириң Мырлаа, ивижи Курбулдай Кол болгаш саанчы Чечек Лопсан олар күш-ажылчы шалыпчы чоруун көргүзүп, соцчарыштың тиилекчилери боол, мергежил аайы-биле районнуң чемпионнары болганнар.

В. АМБАРЖЫ.

ХӨМҮР-ДАШ-БИЛЕ СОЛУУР

Бойдустуң байлаа болур арга-ыяшты камгалап-кадагалаар дугайында партия, чазактың доктаалдарын, бо айтырыгны көдүрген чурттакчы чоннуң чагааларын-даа солун сеткүүлден номчуп, таныжып, чүүлдүгзүнүп турар мен. Борта хамаарыштыр бодум база дараазында чүүлдү бижикседим.

Херектиң ужуру мындыг. Бистиң Эрзин районнуң «Мөрен» совхозунуң чурттакчылары кыжын бажыңнарын ыяш-биле чылыдыр одап турар. Чылда эвээш дээрге-ле 5—6 машина ыяшты одаар болгай. Бир эвес бир өреге-ле чылда 40 кубометр хире тожпакты оттулар болза, 200 ажыг өреге чежени оттулар-дыр. Чеже хире хөй хемчээлдиг ыяш одалгага хереглээри-биле узуткаттынып турар-дыр.

Оон чайлап болурунуң аргазы бар. Хөмүр-дашты сөөртүп эккеп, оттулар болза бистиң ногаан өңнүүвүс —арга-арыг бүдүн турбас бе. Ынчалза-даа ыяш одавас дээрге хөмүр-даш чок боор-дур. Суурнуң чурттакчыларынга хөмүр-даш сатпайн турар. Район төвү Эрзинниң чурттакчылары хөмүр-дашты садып ап турар болгай. Ынчангаш районнуң одаар түлү сайгарар конторазы совхозтар төптеринде, өске-даа чурттакчылыг суурларда чурттап олурар чонга хөмүр-даш сайгарарын боттандырары чугула деп бодаар мен.

Тайгада ыяш курлавыры чыл келген тудум эвээжеп, чамдык дамырак сугларының бичии хемчигештерниң кадып, сыыгап турары каракка көскү-дүр. Ыяш белеткээри-биле айтып каан черлеривисте, Чөөн-Адыр, Ваян-Кол, Ортаа-Адыр, Ак-Адыр, Эзимөрү ынчаар арга-ыяш шаарап калган. Оон аңгыда чөп шээрел чокка, душкан-на черден ыяш оорлап кезер, ыяш ужурагаш, будуун чыып, арыглавас улустар ам-даа бар.

Суурларже хөмүр-даш сөөртүлгезин организастап, арга-арыгны хумагалыг ажыглаар үе черле келген боор. Бо айтырыгны харыылап турар черлерниң удуртукчулары чоннуң негелдезин канчаар хандырарын өөренип көрүп, шиитпирлээрин дүргедедири күзенчиг.

С. ОНДАР.

ТУДУГ НЕМЕШПЕСТЭЭН

Ийи-Тал суурга чаа бажыңнар немей тудар ажылче кичээнгей салбастаан. Чурттакчы чон бажыңнарын садыпкаш өскээр чоруп турар. Чок болза бузуп алгаш баар-дыр. Мурнуку чылдарда борта чылгы, теве бригадалары турду. Инек фермазы мырыңай тускай суур турган чүве. «Улуг-Хая» совхозка каттыжып, ооң салбыры апарган соонда, Ийи-Тал салбыр хөгжүвестээн. Чаарты туттунмайн турар. Суурнуң эрги тудугларын септевестээн.

Суур орук аксында болгаш каракка көскү. Моон соңгаар тудуг ажылынче кичээнгей салыры чугула деп бодап турар мен. Арыг-силиг, чаа чырык бажыңнарга кым чурттаксавас боор. Эрги бажыңнарның септелгезин өй-өйүнде чорудар болза эки. Ийи зал чурттаар бир бажыңның ээлери өскээр чоруткан болгаш ол ээн бажың үрелип турар. Ону эмнелгеге азы библиотекага септеп кылып бээр болза эки деп чон саналдап-даа турган. Тудуг-суур талазы-биле чоннуң негелдезин районнуң даргалары сонуургап көөрү күзенчиг.

Н. ДАРТАЙ-ООЛ.
Ийи-Тал суур.

ЯДРОЛУГ ЧЕПСЕКТЕН ДЕЛЕГЕЙНИ ХОСТААР

Москвага болган парлалга конференциязы

Боо-чепсекти эндере бүдүрерин кызыгаарлаарының болгаш боо-чепсекти дужурериниң айтырыгларының талазы-биле СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачевтуң Медеглели-биле холбаштыр январь 18-те Москвага совет болгаш даштыкы журналистерге парлалга конференциязы болган. Ону ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң бирги оралакчызы Г. М. Корниенко, ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң Кол штавының начальниги,— ССРЭ-ниң камгалал министриниң бирги оралакчызы Совет Эвилелиниң Маршалы С. Ф. Ахромеев, СЭКП ТК-ның Делегей информациязының килдис эргелекчизи Л. М. Замятин олар чорудкан.

Парлалга конференциязын ажыдып тура, Л. М. Замятин мынча деп чугаалаан:

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачевтуң Медеглелинде бөгүн кижи төрелгетенниң кырында дирге-лип келген эң-не шыңгыы айыылды — ядролуг дайынның айыылын чайладыр талазы-биле тускай сорулгалыг хөделиишкиннерниң тодаргай болгаш делгереңгей планы тайылбырлаттынган.

Совет тайбың эгелекчи саналдың чаа калбак хемчээлдиг комплекизиниң өзээ болза, чоокку 15 чылдарда бүгү делегейге ядролуг боо-чепсекти долузу-биле чок кылырының программазы болур. Совет Эвилели амгы чүс чылдың төнчүзүнге чедир Черни ядролуг боо-чепсектен хостаарының чорудулгазын боттандырып чорударын болгаш доозарын саналдаан.

Совет Эвилелиниң саналдаан программазы чадалар аайы-биле ядролуг чепсекти — ооң чедирикчилерин-даа, дайынчы октарын-даа — космостан согуг бээр боо-чепсекти чогаадып тургузарын, шенээрин болгаш тургузарын хоруур дугайында дугуржулга турда, ону делегейниң чогуур контролюнга долузу-биле чок кылырынга чедир кызырарын баш удур көрүп турар.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының Медеглелинде тайылбырлаан тодаргай саналдар делегей аренازынга үндезин өскерлиишкиннерни хандырып турар боттуг орукту ажыдып турар. Совет эгелекчи санал тодаргай шиитпирлиг маршруттарны болгаш угланыышкыннарны тодарадып, дугуржулгаларны чедип алырынга, оларны боттандырып чорударынга тодаргай хуусааларны баш удур көрүп турар болгаш ол айтырыглар талазы-биле чугаалажыышкыннарга тодаргай сорулгалыг болгаш чүткүлдүг чорукту тургузар аргалыг.

Ядролуг боо-чепсекти долузу-биле узуткаарының дугайында совет саналдар чүнүң-даа мурнунда Американың Каттышкан Штаттарынче угланган: ядролуг боо-чепсекти дужурериниң баштайгы чадазында Совет Эвилели болгаш АКШ ядролуг чепсектиг өске күрүнелерге үлегер көргүзер ужурлуг. Ол чадага-ла 5—8 чыл дургузунда бот-боттарының девискээрлеринге чедип турар ядролуг боо-чепсекти ийи катап кызырар, Европа дугайында ядролуг боо-чепсектен хостаарынга баштайгы базымны кылдыр ында ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың ортумак ырак шыылдыг ракеталарын чок кылыр, ядролуг кандыг-даа чазылдырыышкынны соксадыр. Совет удуртулганың бо эгелекчи саналы М. С. Горбачев-биле Р. Рейганның аразында Женевага дугуржуушкунунга долузу-биле дүгжүп турар. Ооң-биле кады ол чорудулгага каттыжып алгаш шиитпирлеп болур, болгаш шиитпирлээр ужурлуг ниити кижи төрелгетен ужур-дузалыг айтырыг дугайында чугаа боол турар болганда, ооң дараазында чадаларынга ядролуг чепсектиг өске бүгү улуг күрүнелерни киириштирерин ССРЭ-ниң саналдары баш удур көрүп турар.

Ядролуг боо-чепсекти узуткаарының чайгаар болгаш хоойлу ёзугаар баштайгы негелдези космоска согуг кылыр чепсекти тургузарын хорууру болур ужурлуг. Боо-чепсектиң эндере бүдүрүлгезиниң космоска нептерээрин болдурбазы дээрге, ядролуг боо-чепсектерни ханы кызырарынга моондакты чок кылыры болур. «Сылдыстар дайыны» эвес, а тайбың космос — ядролуг чепсекти херек чок болдурарынга, оларны куруг болдуруптарынга арганы бээр кара чаңгыс боттуг орук болур.

Ядролуг боо-чепсекти кызырарының болгаш чок кылырының чорудулгазының чарылбас кезээ болза, ол чепсекти сайзырангайжыдарының бүгү аргаларын, ооң улам-на сайзырангай болгаш өлүмнүг хевирлерин тургузар аргаларны дуглаары болур. Ындыг хамаарылганы удуртулга болдургаш, база экитура сорукту илередип, Совет Эвилели 1985 чылдың августа ядролуг бүгү чазылдырыышкыннарга бодунуң чаңгыс талалыг чарлааны мораторийни үш ай узадырының дугайында шиитпирни хүлээп алган. Совет Эвилелиниң ол эң чугула боттуг базымынга каттыжарын ССРЭ Каттышкан Штаттарга база катап саналдап кыйгырган.

Ядролуг боо-чепсекти дужурериниң программазы чаа физиктиг принциптерге үндезилеттинген болгаш бодунуң дээштиг аргаларының талазы-биле массалыг узуткаашкынның чепсек-херекселдеринге чоокшулап турар ядролуг эвес боо-чепсектерни чогаадып тургузарынга хоруушкунну база баш удур көрүп турар.

Күрүнелерниң курлавырларындан чоокку чылдарда химиктиг чепсекти узуткаарын Совет Эвилели саналдап турар. Ооң курлавырларын болгаш ындыг чепсекти белеткеп кылырының үлетпүр баазазын шыңгыы контроль, ооң иштинде чер-черге делегей хыналдазынга дүргени-биле узуткаарын ол саналдап турар.

Ядролуг боо-чепсекти кызырарының болгаш чок кылырының, космоска боо-чепсекти эндере тургузарының, чепсектиг күштерни болгаш анаа чепсектерни кызырарының, бүзүрежиириниң хемчеглерин быжыглаарының программазын боттандырып чорударынга чугаалажыышкыннарның бар турар бүгү системазын ажылдадырын бис саналдап турар бис. Ол болза Женевада, Венада, Стокгольмда чугаалажыышкыннар-дыр.

М. С. Горбачевтуң Медеглели делегейниң хөй-ниитизиниң калбак деткимчезин алган, делегейниң янзы-бүрү чурттарының политиктиг бөлүктериниң болгаш күрүне ажылдакчыларының сонуургалын болдурган.

СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың туружун совет кижилер идепкейлиг-биле болгаш изиг-биле деткип турар. М. С. Горбачевтуң Медеглели — ол болза чугула болгаш улуг хемчээлдиг документ. Ядролуг дайынны болдурбас деп быжыг шиитпирлиг чүгле ындыг күрүне ядролуг боо-чепсекти долузу-биле хорууруунуң дугайында улуг ужур-дузалыг саналдарны ажылдап кылып болгаш саналдап болур дээрзин ол херечилеп турар.

Совет чаа улуг ханы эгелекчи саналдарны даштыкыга, чүнүң-даа мурнунда АКШ-тың болгаш барыын чүктүң өске улуг күрүнелериниң удуртукчу бөлүктери болур-чогууру-биле үнелеп көрген турар деп, Совет Эвилелинде санап турар. Барыын чүктүң совет саналдарга эки харыызы, адактың сөөлүнде, бистиң үевистиң эң чидиг болгаш соңгаарлатпас айтырыын — ядролуг дайынның айыылын чайладырын, кижилерни массалыг узуткаашкынның өлүмнүг чепсээн бүдүрерин болгаш мөөңнээрин кызыгаарлаарының болгаш соксадырының чорудулгазын чаңгыс черге тургаанындан шимчедиптер арганы берген турар ийик.

Парлалга конференциязының киржикчилери журналистерниң айтырыгларынга харыылаан.

(СЭТА).

УЛУСТАРНЫҢ КҮЗЕЛИНГЕ ДҮҮШКЕН

Делегейниң бүгү улустарының күзел-бодалдарынга дүгжүп турар төөгүлүг улуг ужур-дузалыг чаа тайбың эгелекчи саналды Совет Эвилели кылган деп, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачевтуң медеглелинге хамаарыштыр даштыкының массалыг информацияның чепсектери демдеглеп турар.

КНО-нуң чиңгине секретары **Перес де Куэльяр** совет удуртукчунуң медеглелин эң дээди чергелиг чугула болгаш эң-не ханызы-биле өөренип көөр чүүл кылдыр үнелеп көрген. Ол документиде «Черни ядролуг боо-чепсектен хостаарынче угланган Совет Эвилелиниң даштыкы политика талазы-биле хөделиишкининиң улуг, принципиалдыг шинчизи» илереттинген деп, ол бодунуң бодалын илереткен. КНО-нуң чиңгине секретары ядролуг боо-чепсекти кызырарынче болгаш чок кылырынче угланган ол чугула саналдарны деткээн.

Планетаны ядролуг болгаш химиктиг чепсектен хостаар талазы-биле СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының Медеглелинде илереткен улуг хемчээлдиг боттуг программа кижи төрелгетенниң күзелдерин — Черге быжыг болгаш ынаныштыг тайбыңны хандырарын чедип алырынга кончуг эки арганы берип турар деп, ВКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **Фам Ван Донг** медеглээн.

(СЭТА).

ХӨЙ УРУГЛАРЛЫГ ИЕЛЕРНИ «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННЕР БОЛГАШ «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДАР-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

(Төнчүзү. Эгези № 15, 16 «Шында»).

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Алдын-кыс Уидуновна Моңгуш — Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.

Валентина Васильевна Моңгуш — районнуң № 3 столовазының ажылчыны.

Валентина Кууларовна Моңгуш — Чадаана хоорайның № 6 КПТУ-зунуң улуг бухгалтери.

Любовь Константиновна Моңгуш — «Хөндергей» совхозтуң ясли-садының ажылчыны.

Ольга Кижээевна Моңгуш Чадаана хоорайның кинотеатрының контролёру.

Серенмаа Седеновна Моңгуш — Теве-Хая ортумак школазының башкызы.

Тамара Мөңниг-ооловна Моңгуш — Чадааның № 3 ортумак школазының техажылчыны.

Чечен Самыковна Моңгуш — районнуң төп эмнелгезиниң санитарказы.

Зоя Сатовна Ойдуп — районнуң төп эмнелгезиниң эмчи сестразы.

Галина Норбуевна Ховалыг — «Искра» совхозтуң ажылчыны.

КАА-ХЕМ РАЙОНДАН

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Марина Шадриновна Дарымажаа — «Совет Тыва» совхозтуң кол бухгалтериниң оралакчызы.

Лилия Николаевна Иванова — Сарыг-Сеп суурда өг-бүле ээзи.

Зоя Кировна Куулар — «Совет Тыва» совхозтуң саанчызы.

Клара Хереловна Пильчеймаа — «Совет Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Надежда Даваевна Оюн — «Бурунгаар» совхозтуң ажылчыны.

КЫЗЫЛ РАЙОНДАН

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Зинаида Салчаковна Иргит — Сукпак суурда өг-бүле ээзи.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Сара Доржановна Белекпен — Терлиг-Хая суурда өг-бүле ээзи.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Светлана Семёновна Даргын-оол — Терлиг-Хая суурда өг-бүле ээзи.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Тамара Михайловна Герасимова — Улуг-Хем мыш-үлетпүр ажыл-агыйының Чербиде мыш белеткээр пунктузунуң ажылчыны.

Зинаида Кыргысовна Пурсат — «Х Улуг хурал» совхозтуң ажылчыны.

МӨҢГҮН-ТАЙГА РАЙОНДАН

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Минчимаа Донгаковна Самбыр-оол — Мугур-Аксы ортумак школазының техажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Ольга Хомушкуевна Хертек — районнуң үлетпүр комбинадының ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Мария Өпей-ооловна Салчак — «Мөген-Бүрен» совхозтуң ажылчыны.

ТАНДЫ РАЙОНДАН

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Зоя Оюновна Кара-оол — Кочетово ортумак школазының техажылчыны.

Биче-кыс Кыргысовна Олак — Хову-Аксының холушкак бараанар садыының техажылчыны.

Нордумаа Дүдүповна Ооржак — «Сосновское» дуржулга-бүдүрүлге ажыл-агыйының ажылчыны.

Клара Лакпаевна Оюн — Тока аттыг совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Фаина Борбуй-ооловна Моңгуш — Межегей ортумак школазының техажылчыны.

Долчанмаа Дамдыновна Хүлер — «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Клавдия Чамбал-ооловна Балчыр — Тока аттыг совхозтуң ажылчыны.

Ольга Норжун-ооловна Балчыр — Берёзовка суурда эмнелге пунктузунуң эргелекчизи.

Зинаида Иргитовна Күжүгет — Кызылдың орук-септелге-тудуг эргелелиниң Бай-Хаакта участогунуң ажылчыны.

Анна Ховалыговна Куулар — Хову-Аксының холушкак бараанар садыының магазининиң садыгжызы.

Любовь Леонидовна Леонова — Бай-Хаактың харылзаа белдириниң Хову-Аксыда салбырының почтальону.

Татьяна Суваковна Моңгуш — «Сосновское» дуржулга-бүдүрүлге ажыл-агыйының ажылчыны.

Чечек Санчиевна Намажап — «Тыва кобальт» комбинаттың гидрометаллургия цегиниң машинизи.

Анастасия Комбуевна Ооржак — Хову-Аксының холушкак бараанар садыының техажылчыны.

Татьяна Георгиевна Сазонова — «Тыва септелге-тудуг» трестиң Бай-Хаакта септелге-тудуг участогунуң склад эргелекчизи.

Розалия Борисовна Чооду — «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң саанчызы.

Зоя Сүрүнмеевна Яндараа — Кызылдың орук-септелге-тудуг эргелелиниң Бай-Хаакта участогунуң ажылчыны.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНДАН

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Сесенмаа Норлаевна Байыр — Чаа-Хөл суурда өг-бүле ээзи.

Анай-Саар Кыргысовна Көк-оол — Жданов аттыг совхозтуң ажылчыны.

Мениш Андреевна Сүрүң-Лама — Чаа-Хөл суурда өг-бүле ээзи.

Зинаида Донгаковна Чаш-оол — Жданов аттыг совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Александра Донгаковна Донгак-оол — Чаа-Хөл суурда өг-бүле ээзи.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Мария Моңгушевна Даш — Чаа-Хөл ортумак школазының техажылчыны.

Александра Сатовна Донгак — Шагаан-Арыгның харылзаа белдириниң Чаа-Хөлде салбырының почтальону.

Александра Ондаровна Сүктер — «Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Чечек Түлүшовна Тергиин — «Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Ирина Ондаровна Тусьмина — Шагаан-Арыг хоорайда өг-бүле ээзи.

Нина Маскыр-ооловна Түлюш — «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Елена Даваевна Седен — Ак-Туруг суурда өг-бүле ээзи.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Ч-Д. ОНДАР.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1985 чылдың декабрь 30.

ГДР. Магдебургта Э. Тельман аттыг комбинат ЭДЧ кежигүннери чурттарының социалистиг экономиктиг интеграциязынга улуг салыышкынны киирип турар машина тудуунуң республикада эң улуг бүдүрүлгелериниң бирээзи. «СКЭТ» маркалыг кылыгларны аңы-дүңмаа чурттарның заводтарында калбаа-биле ажыглап турар. Комбинаттың коллективи бүдүрүлге программазын калбартыры, продукцияның шынарын бедидери дээш кызымаа-биле ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Курт Альтхаустуң ажылдап турар цегинде Совет Эвилелинде цемент заводунга дериг-херекселдерни бүдүрүп турар.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

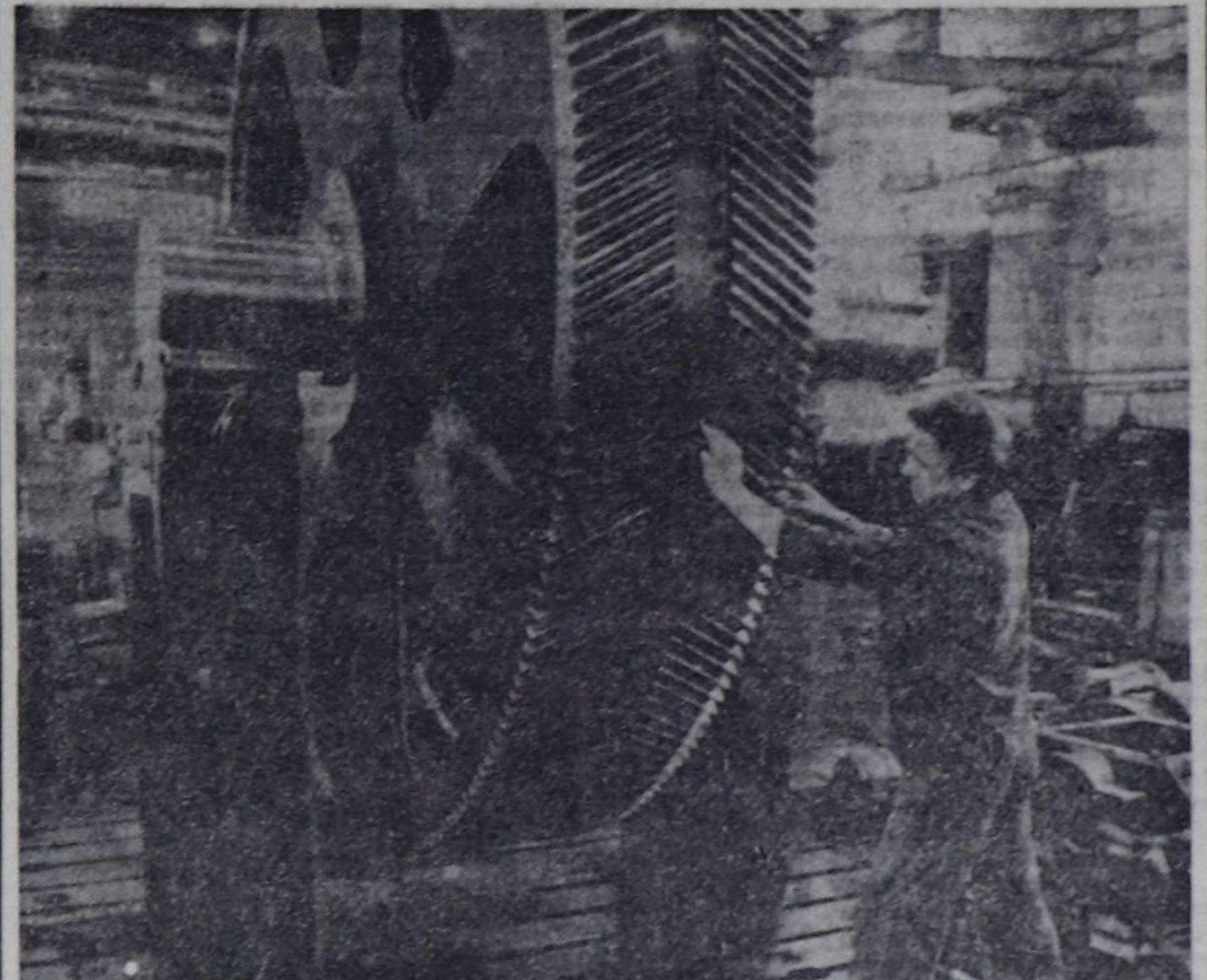

Делегей медээлери

КОНГРЕСС АЖЫЛДАП ЭГЕЛЭЭН

ВАРШАВА. (СЭТА). Бүгү кижи төрелгетенге хамаарышкан амгы үениң эң чугула айтырыглары планетаның тайбың келир үезин камгалаар дээш эртемниң болгаш культураның конгрезиниң киржикчилериниң кичээнгейиниң төвүнде турар. Конгресс Польшаның найысылалында ажыттынган. Ооң киржикчилери боо-чепсекти дүжүрериниң, космосту тайбың сорулгаларга ажыглаарының, дайынны болдурбас дээш демиселдиң перспективаларының айтырыгларын чугаалажып турар. Ол шуулган болза, Тайбыңның делегей чылының ап чорудуп турар хемчеглериниң бирээзи болур.

Конгресске чүве чугаалааш, ПУР-нуң сейминиң маршалы Р. Малиновский Женевага дээди деңнелге совет-америк ужуражыышкын делегей климадын экижидеринге таарымчалыг байдалды тургускан деп демдеглээн. Бо хүн эң чугула сорулга болза, кижи төрелгетенни ядролуг халаптан камгалап алыры болур. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының Медеглелинде боо-чепсекти дүжүрер, кижи төрелгетенниң тайбың келир үезин хандырар талазы-биле чугула боттуг саналдар бар. Польша ол эгелекчи саналдарны долузу-биле деткип турар болгаш делегей байдалын экижидеринге. Черге боо-чепсекти кызырарынга болгаш ону космоска тургуспазынга бүгү хемчеглер-биле дузалаар.

Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң президентизи Р. Чандра чаа совет саналдарны ядролуг боо-чепсекти 2000 чылга чедир бүгү черлерге чок кылырынче угланган онза чугула эгелекчи санал кылдыр үнелеп көрген. Амгы үеде кол айтырыг болза, ядролуг кандыг-даа чазылдырыышкыннарны соксадыры болур. Совет Эвилели ол чепсекти шенээринге мораторийниң хуусаазын уазадырының дугайын чарлаан. Ындыг базымнарны ядролуг чепсектиг өске-даа күрүнелер кылыр ужурлуг деп, Р. Чандра айыткан.

Ядролуг болгаш химиктиг чепсектерни чок кылыр талазы-биле сөөлгү совет саналдарга хамаарыштыр чүве чугаалааш, Пагуош шимчээшкининиң президентизи, Нобель шаңналының лауреады Д. Ходжкин Черниң улустарының тайбың чурттаарынче чаңгыс аай чүткүлдүүн демдеглээн. Ооң-биле холбаштыр бүгү-ниити тайбыңны быжыглаарының херээнге эртемденнерниң сорулгаларынга ол доктааган.

Боо-чепсекти соксаал чокка эндере бүдүрүп турары, «сылдыстар дайынының» программазы, массалыг узуткаашкынның чаа чепсек-херекселдерин бүдүрүп турары делегейге айыылды болдуруп турар деп, Болгар Эртемнер академиязының президентизи А. Балевский демдеглээн. Тайбың дээш демиселчилерниң амгы үезиниң шимчээшкининге эртемденнерниң онза ролюн, планетаның салым-чолу дээш оларның харыысалгазын ол онзалап демдеглээн.

Конгресске чүве чугаалааш, ССРЭ-ниң Композиторлар эвилелиниң баштаар чериниң бирги секретары Т. Н. Хренников делегейниң салым-чолу бөгүн чүгле политиктерден болгаш шериг кижилерден хамаарышпайн турарын бис кончуг эки билип турар бис деп чугаалаан. Ол айтырыгларны шиитпирлээринге бүгү кижилер киржип болур болгаш киржир ужурлуг. Ол чорук биске эртемниң болгаш культураның ажылдакчыларынга онза хамааржыр.

ТАЙБЫҢНЫҢ БҮГҮ-ДЕЛЕГЕЙ ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

Бүгүнү хаара туткан совет эгелекчи саналдар бодунуң хемчээлиниң-даа, утказының-даа талазы-биле деңнээр чүве чок деп, Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң медеглелинде айыткан. ССРЭ-ниң саналдары ядролуг узуткаашкындан хостуг делегей дугайында кижи төрелгетенниң бүгү-ниити күзелин боттандырып чорударынга чаа перспективаларны ажыдып, империализмниң албадааны хөгжүлде орнунга чепсеглениири деп принциптиң орнунга, өске чүүл—хөгжүлде дээш боо-чепсекти дүжүрери келир ужурлуг делегей байдалын тургузарынга арганы берип турар. Совет эгелекчи саналдар бүгү делегейниң улузунче угланган. Олар хөй чылдарның дургузунда дайынга удур шимчээшкиннерниң, тайбың дээш шимчээшкиннерниң, кажа-даа каттышпазының шимчээшкининиң хөй миллион киржикчилериниң, делегейниң чазактарының хөй кезииниң илип үндүрүп турганы соңгаарладып болбас негелделерин илередип турар.

АЛДЫН БАЛЫКТЫҢ САЛЫМЫ

•Тоол аяны-биле•

Эрзин биле Тестиң каттышкан белдиринде оң талакы эрикти шимээн кара суглуг калбак арганы бедик хавак херимнээн. Хавак кырының оргу-дескизи — өйүп каан далган-на. Ооң кырында чаттылган Көк-Даш суурнуң бир кудумчузунда ак баштыг ашак бодунуң көк баштыг көшкүнү-биле кады ам үжен болгаш үш чыл дургузунда чурттап олураа.

Бир-ле часкы хүндүс демги ирей — Игнат Иргитович хавак баарында агып чыдар булактыг кара сугдан суглап келген. Кезээде арыг, кылаңчыдар бо кара суг кажан-даа соокка доңуп, каанга кадар эвес. Ынчангаш ону шагында кижилер ыдыктап, аңаа чалбарып-даа чораан. Ол-даа канчаар, эргиниң артыышкыны-дыр ийин. Демей-ле бо кара суг кижилерниң сеткилинге таарымчалыг болуп келген. Эрзинниң бир улуг суурларының үндезинин салган баштайгы школаны 1941 чылда тударда безин, шак бо кара сугнуң чоогун бодап туткан болгай. «Арыг чаагай кара сугга» деп бо сугга тураскааткан ырны Бай-Даг школазының баштайгы өөреникчилери чогааткаш, ырлажып чораан.

Бо төөгүлүг кара сугга суглап келген Игнат Иргитович А. С. Пушкинниң «Балыкчы болгаш алдын балык дугайында тоол» деп чогаалында ышкаш, эң баштай узарга, хууңунга балар, катап узарга суг сигени, адак соонда узарга, алдын балык устунуп келген. Ол балык кижи дылын билир болуп, чугааланып үнген:

— Чего тебе надобно, старче—деп, мырыңай А. С. Пушкинниң тоолунда ышкаш, эрги славян дыл кызыңга чугаалап чоруй, тыва дылче кирипкен:— Мени узуп алганың буян-на болзун. Олчаан азырап ап көр. Чүгле бо кара сугже катап киир кагбайн көр. Ол дээш күзээн чүвеңни кылып бээр мен.

Бо суурга кадайы-биле үжен болгаш үш чыл кады чурттап келген үезинде чугааланып турар балыкты кажан-даа көрбээн ирей кайгап-хараанындан карактары аларарып, арны ак тос кылдыр хуулуп, ал боду чаңгыс черге көжээлештир сыртая берген турган. Чоорту оргаланып, алдын балык-биле мынчаар чугаа кылгайнар иргин.

— Бо суг иштинге амыдыраары бергедээн. Аъш-чем-даа тывылбас, хораннанган чүве дег, аарыг-аржык тыптыр апарган.

— Ойт, бурган авыразын! Канчангаш?

— Бодуңар безин эки билир ышкаш силер, кырган. Дөртен чылдарда маңаа амыдырал сагланнаар турду чоп. Эрээн шокар чечек биле киш-кулаа бо кара сугнуң эриктерин бүргеп, ооң турумунга суг күскелери чурттап, агымынга аңгырлар, өдүректер амырап эштип турдулар чоп. Ам мында чаңгыс-даа дириг амытан чок: кырлыры кырлып, дамыры дескен, чаңгыс мен артып калдым. Ымыраа ушкандын, суг курту дыйланнааның ырда-хаая көөр-дүр мен.

Көк-Даш суурда кудуктардан алыр сугнуң хемчээли улгаткан тудум, бо кара сугнуң ачы-дузазы ээзежеп адак соонда уттундуруп эгелээн. Суурнуң чурттакчы чону, даргалар-даа бойдусту камгалап, кадагалаарынче сагыш салып, хайыынга кагар дээр ужур-даа чок. Ооң уламындан суг безин ижери чексинчиг, харын-даа кадыкка хоралыг апарган / дивес силер бе!

— Өршээзин, бак-ла чүве ынай турзунам! Шагдан бээр моон суглап көрбээн кижи мен.

— Ооң тодаргай чижээ — мээң аарып-аржып, аштап-суксап турарым-дыр. Бо чазын харын-даа чаяан болуп, Эрзинниң суу эриин ажыр үерлээш, кайгамчык чаагай буянын чедирди. Ол дээш Эрзин хемге кызыгаар чок өөрүп, четтирбес аргам чок.

— Ы-ык!

— Бо кыска хемчигештиң ийи эриин дуй алган, ооң бажында булаанга чедир бада берген кургаг чооганы долдур дыгыттына берген элбээ ээрем дег, хөйү хөөлбек дег, хамык чүттүг бокту каш дүн-хүн иштинде хайнып, мөөрээн күштүг үер барык чүнү-даа арттырбайн, чүлгүй шаап, арыглап каапкан. Ооң башка мында чыылган ирик-сазаң бок, эрги-гаксы ижик-хеп, өлген ыт-куш, мал-маган сектери, хир-чамның үүжезин көрүп каан кижиниң хөңнү булганыр чүве болбазыкпе.

Ынчалза-даа шупту чүттүг бок арылган эвес. Ам база ооң кырынга немей үүжелеп эгеледилер. Автомобиль, трактор, комбайн чижектиг машина, техниканың чамдык артык кезектерин сураглаан чолаачы биле механизатор «Чаа орук» совхозтуң азы районнуң «Сельхозтехника» каттыжыышкынының складтарынче маңнавайн, хамыктың мурнунда бээр, бо суг унунче келир болза, хереглээнин белен тыптынып алыр-дыр ийин. Ооң ыңай, мында улуг демир доскаарлардан эгелээш, бичии хачы, ине, кадагга чедир чок-ла эт-херексел чок. Мында чүгле кижи караа чок дээрден башка, чүү-даа бар. Бо бүгү демир-дести, эт-септи ылгай чыггаш, ажыглаар болза эвээш эвес орулганы ап болур. А бир эвес олчаан чыдар, харын-даа кыр-кырынга немеп турар болза, бо хамык бок, демирдес суг унун дургаар хорумналы бээр, а кара суг аңаа бастырып, чиде бээр. Ынчангаш, мээң демги дилээмге ойталавас, мени моон уштуп алыр боор силер деп идегедим, хүндүлүг кырган.

— Ол дилегни хандырар дугайында бодум чааскаан шиитпирлеп шыдавас мен. Мен кады-кырааным бээр эдертип экээйн, ол база силерни көрзүн, бодунуң сөзүн сөглезин.

— Чөптүг-дүр! Ооң келгеш, мени кыйгырыптар силер. Амдызында мени сугже дедир салыптыңар.

Игнат Иргитович бажыңынга маңнап келгеш, бодунуң көрген, дыңнааның кадайы Софья Сояновнага бирден бирээ чокка төөгүп берген.

— Албыстай бербээн сен бе, ашак! Каям, ол тоолуңну база катап ыдывыдам.

— Харын ол-дур ийин. Алдын кудавыс дүшкүже кады чурттап келдивис. Сени кажан, кана мегелеп чоржук мен. Кедээ Совет, совхоз даргаларынга мону чугаалап, арга-сүме айтырайн бе?

— Өршээп көр, сокса—деп, Софья Сояновна ашаан сургап эгелээн:— Конторалар эжиинче-даа, кара суг эриинче-даа ис баспа. Бир-ле чогаалчының тоолунда чарык деспилиг арткан ирей, кадай сагыжымга кирип келди. Олар ышкаш, чарга кирип, кочулатса канчаар. Ол кара сугну бис бужартаткан эвес бис, ону көрүп турар албан-хүлээлгелиг, эрге-дужаалдыг кижилер канчап барган чүвел? Агым суг канчап белен када бээр, алдын балыын кайын тоор, ынаар барба.

Кадайының аайындан эртип чорбаан Иргитович мынча дээн:

— Ча, сээңии-биле болзун, Сояновна. Мен сөглевээн, сен дыңнаваан. Алдын балык дугайында бис ийи—хээр!

— Сөглээн сөс, керткен ыяш!

А демги балык канчангынын ынчаш? Кажан-на улус келгеш, бо кара сугну ааштап, арыглаар, чанында турар бойдусче хумагалыг карак-биле көөр ирги деп, манавышаан хевээр.

С. БАДАА.

ЛЕНИНЧИ ЧЕРЛЕП

ЛЕНИНГРАД. Делегей пролетариадының баштыңчызы В. И. Лениниң революсчу ажыл-чорудулгазы-биле болгаш чуртталгазы-биле харылзаалыг база тураскаалдыг черлерже шуушкан чон үзүктелбес. Хөй санныг туристер, экскурсантылар бистиң чурттуң ыраккы булуңнарындан болгаш даштыкыдан кээп, музейлерниң экспонаттары, төөгүлүг тураскаалдары болгаш революсчу болуушкуннар эрткилээн черлери-биле таныжып турарлар.

ЧУРУКТАРДА. Смольный. В. И. Лениниң ажылдап турган кабинеди; тураскаал чанында; Разливте В. И. Лениниң чадыры.

Н. НАУМЕНКОНУҢ фотолары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЫРЫ-ШООРГА ЧАЛГЫННАЛЫР

Оон бээр дыка үр-даа болбаан. Он ажыг чылдар-ла эрткен боор. Бистиң Тывага кайнаар-даа баар дээш автобуска олуруптарга улуг-биче кижилер ыры чокка черле чоруп шыдавас турган, ынаапла бирээни эгелей бээр...

Аңаа Төрээн чуртка ынакшыл, ак малын мактаан, эргим, чоок кижизиниң дугайында, авазының чылыг сеткилин, талыгырда шериг албаны эрттирип турар солдатка шынчы бердингенин сөглеп каан дээш, кандыг-даа ырны кижи дыңнаар. Кижи билбези-даа ырны шак ынчалдыр дыңнап, таваржып чорааш, өөренип алтар боор чораан.

Часкы чер аңдарылгазында, күскү дүжүт ажаалдазының үезинде кайы хире солун ийик! Кижилериң хей-аът кириишкиннег, омак-сергек чоруу, ында-мында ыры-шоорну бодап кээрге, онза-ла, хөй чыылган черже, ажыл кылган черже чүткүй бээр болгай.

«Ыры — кижиниң чалгыны» деп, улуг совет чогаалчы А. М. Горькийниң чугаазын ышкаш, кижи хөй-хөй ырларга өпейлеткеш, чериң ыраан, чайның изиин, кыштың соогун-даа эскербейн, хуулгаазын күш — чалгынныг ырның чакпазынга чайгадыпкан чоруп орар, чүгле чедер черинге ырның аспаандан арай деп адырлыр...

Автобуска бо сөөлгү үеде чоруурга, байдал кеңгүс өскерилген. Кижилер ылым-чылым апарган аңаа олургулаар. Ыр эгелээрин шенеп көөрге-даа, деткимче албас боор-дур. Моон чылдагааны чүдел? Ырлар кайнаар чиде бергенил? Бо айтырыгның чылдагаанын тайылбырлаарын оралдажып көрейн.

Магалыг үе ышкажыл бо. Радио, телевидениеде сураглыг ыраажыларны дыңнап, көрүп турар-дыр бис. Ол кайгамчык эки болбайн аан. Белен чүвеге аңаа-ла чаңчыгып каап болур бе? Ынчанмыже кижи бодунуң сеткил-хөңнүн ыры-биле илередип чорууру ышкаш, аас-кежин кайын турар деп. Бо чаагай, сайзыраңгай үеде кижи долу чуртталганы чурттап эрттирери чугула. Долу чуртталга дээрге, чүгле эки ажылдаары, эки өөренири эвес, а ырлап-хөглеп база билири-дир. Ажылдап-даа, ойнап-хөглеп-даа билир удуртукчулар барын база билир бис. Оларны чон эки билир. Чижээ: Кур-Чер суурда «Тиилелгө» совхозтуң директору В. Оюн, «Совет Тыва» совхозтуң директору С. Седен-оол, Улуг-Хем районнуң Ак-Талда совхоз директору Б. Монгул-оол дээш өске-даа. Культурлуг хемчеглерни бо черлерде удуртукчулар боттары эгелеп, кол кирижикчи боор турарлар-дыр. Ооң-биле кады ыр-шоор нептереп турары билдингир. Удуртукчу кижи чон-биле хөглептерге, чүзү канчап баар деп. Үстүнде чижекте киирген ажыл-агый удуртукчулары ёзулуг-ла чон-биле ажылдаар хыын тыва берген удуртукчулар боор турар-дыр.

Амыдырал экижээн, ажылживис сайзыраан-дыр. Сеткил-хөөнү чымчадыптар чечек ышкаш ырларны өөренир, хөйге нептередири — ажылышке чогумчалы бээр. Ыры нептередир, сайзырадыр талазы-биле ажыл бистиң Тывада арай-ла суларай берген деп бодаар мен. Композиторлар, шүлүкчүлер хөй-хөй ырларны чогаадып турар. Черде культура албан черлеринде бөлгүмнер база ажылдап-ла турар. Ол бөлгүмнерниң репертуары чаңгыс аай, чаа чогааттынган ырлар кончуг ховар апарган. Моон кол чылдагааны — чаа ырларның чырыкче эвээш үнүп турарында дизе частырыг болбас.

Мурнуку чылдарда республиканың эртем-методиктиг төвүнүң улусчу чогаадылга килдизи чыынды ырларны парлап үндүрүп, ыры нептерединге кол черни ээлеп турган. 1972 чылда «Төрээн черивистиң ырлары» деп чыындыны үндүрген соонда, 14 чыл дургузунда ырлар чыындызы улусчу чогаадылга салбырының ады-биле үнүп көрбээн. Улусчу чогаадылга килдизиниң сметазынга номнар үндүреринге ынчан аңгы көрдүнген турган акша-хереңгизи ажыглаттынмаанындан казыттынган. Ол-ла хевээр бо эки ажыл база-ла кагдынган. Бо он дөрт чыл дургузунда улусчу чогаадылга килдизиниң хүлээп алганы, ынчалзажок чырыкче үнмээн ырлары мырыңай эмгежок, оларның чырыкче үнерин манап турар бис.

Бо ажыл мындыг байдалдыг турда, аныяктар аразында тарап турар идейлиг утказы чавыс, чакпылыл ырлар-биле демисежири берге. Бедик утка-шынарлыг, чараш ырлар эвээш парлаттынып үнүп турганындан чамдык аныяктар «Чоруй бардың, чааскаан артым», «Хоругдалда салымымны», «Ээ-халак, чалыы назын...», дээн чижектиг чакпылыл ырларже сундулай бээриниң база бир чылдагааны мында боор.

Ийет, Тываның ном үндүрер черинге түс-түс болгаш бөлүк авторларның проза, шүлүк номнары хөйү-биле парлаттынып турарын билир бис. Ынчалзажок, ыры номнары кончуг ховар, ында-хаая парлаттынып турар. Ол үндүрүп турар эвээш эвес номнарның аразынга чылда оода бир ырлар чыындызындан планга киирип турза, шүлүкчүлер-даа, композиторлар-даа чүүлдүгзүнүп өөрүүр, а аныяктар болгаш школачылар, культура ажылдакчылары база башкылар, ада-иелер, уруглар албан черлери кижизидилге ажылынга болгаш масса-политиктиг хемчеглерге, организакчы ажылдарга үнелиг материалды алырлар ийик. Үстүнде көргенивис чүүлдү кол башкарып, үнүн бээр ужурлуг организация Тываның Композиторлар эвилели улуг-ла дээштиг хемчег албайн, маажым артып турары хомуданчыг. Бот-тывынгыр болгаш профессионал композиторларның парлалгага белеткеп кааны элээн каш чыындыларын ном үндүрер чер хөй чылдарда эрттирбейн турар. Ооң чылдагааны чүдел дизе, 1959 чылда үнген «Ырлажыылы» деп ном хөй тиражтыг болгаш эртээ улуг болганы-биле садыгларда амдаа чыдып турарында, ном садыглаар килдис чаа ыры чыындызы эртирбес-тир деп турар. Ындыг боор-даа чадавас. Номнар чыдып турар-дыр. А оларны тарадыр талазы-биле орта ажыл чоруп турар бе ынчаш? Ол номнар чамдык районнарның ном садыгларында, клубтарда, библиотекаларда, школаларда чоп чогул?

Ооң-биле кады радио болгаш телевидениеге чаа ырларны программа ёзугаар өөредип нептередирин улам көвүдедири күзенчиг. Янзы-бүрү албан организация черлеринге нийти ыр коллективтерин көвүдетпишаан, ийи-чаңгыстың күүселдезиниң ырлар бөлгүмнерин тургузар ажылче кичээнгейни улгаттырары ажыктыг.

Тываның уран чүүлүнүң концертин Москвага көрүп, дыңнап турган, шылгараңгай совет композитор Вано Мурадели бир-ле мынча дээн: «Тыва ыры — эртенги даң хаязында шалың дег арыг»... Мындыг бедик үнелелди алган, чоннуң аас чогаалының эгээртинмес байлаандан укталган ырларывысты чонга чедир пропагандалап, нептередир дээш болдунар-ла хөй чүүлдү кылырывыс негеттинип турар.

Б. ЧАМБЫТ,
бот-тывынгыр композитор.

ЧЕДИШПЕЙН ТУРАР

Тываның ном үндүрер чери хоочун-даа, аныяк-даа чогаалчыларның тыва дылда номнарын парлап-ла турар. Аңаа кым-даа өөрүүр, чаа ном дээрге, номчукчуга өөрүшкүлүг белек, кижи номдан өөренир, чаа чүүлдерни шиңгээдир болгай. Бистиң Хандагайтыда ном садыынга номнар база кээп-ле турар. Ынчалза-даа чамдык чугула номнар чедишпес.

Мурнунда чылдарда парлаттынып турган «Тываның төөгүзү» (ийи томнуг), хоочун чогаалчылар Салчак Токаның, Степан Сарыг-оолдуң, Донгак Бегзиниң, Василий Эренчинниң номнары бистиң ном садыында чок. Кызыл-Эник Кудажының «Уйгу чок Улуг-Хем» (ийи ному кайызы-даа) тывылбас, аныяк авторларның номнары мырыңай чок. Ол номнарны садыгжылардан айтырарга, ужурун билбес болуп турар. Черле бистиң ном садыынга тыва дылда номнар кончуг эвээш кирип турар, ынчангаш эвээш санныг чаа ном дораан-на төвүп каар. «Улуг-Хем» альманахтың сөөлгү үндүрүлгезинден чүгле 50 ном келген, ол чүгле чаңгыс хонгап, ам аңаа чагыт кылырга, чок болуп турар. Бежен-не ном бүдүн районга эвээш болуру чоп.

Арагалаашкынны болгаш алкоголизмни узуткаар дугайын пропагандалап турар «Чон аразында кижи», «Бир аарыгның төөгүзү» деп тыва дылче очулдурган номнар көңгүс тывылбастаан.

Д. АГБААН,

Редактор **В. С. ШАРАВИН.**

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ

21. Вторник

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.45 —«Музыкалыг Свердловск». Свердловскиден дамчыдылга. 9.20 — Д. Аль— «...Шынны. Чүгле шынны». Ленинградтың М. Горький аттыг күрүнениң үлегерлиг Улуг шии театрының фильм-шиизи. 10.35 — «Тураскаал». Үш сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 11.55—12.00 — Медээлер. 14.30 — Медээлер. 14.50 — «Пётрнуң шөлү». Док. телефильмниң баштайгы көргүзүү. 15.40 — РСФСР-ниң улустуң артистери А. Тихонов (доошулуур) болгаш В. Городовская (фортепьяно) ойнаар. 16.10 — Док. фильмнерниң баштайгы көргүзүү: «Көвүрүг», «Ленин Енисейде». 16.50 — УССР-ниң алдарлыг коллективи Закарпатьениң улустуң нийти ырызының концерти. 17.35 — Сээң ленинчи библиотекаң. В. И. Ленин. РСДРП-ниң Программазын ажылдап кылырынга материалдар. 18.05 — Л. Бетховен. Ай сонатазы. 18.25 — Мультфильмнер: «Тимошканың шивизи», «Элдептиг читкени». 18.45 —Бөгүн делегейде. 19.00—А. Глазунов. Лириктиг поэма. 19.10 — «Ленин дугайында рассказтар». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Совет уран чүүлдүң арыннары. Литература болгаш театр». Он сериялыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 1-ги фильм. 22.45 — Бөгүн делегейде. 23.00—23.50 — «Балеринага көк розалар». Фильм-концерт.

ИЙИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15—«Хоорайга огород». Док. телефильм. 8.35; 9.35— Бойдус эртеми. 2 класс. Кыжын арыгта. 8.55 —«Кызыл чурукчу». Эртем-тайылбырлыг фильм. 9.05; 12.35 — Француз дыл. 9.55 — «Газ үлетпүрүнде автоматчыдылга болгаш эргелеп башкарылга». Эртем-тайылбырлыг фильм. 10.05 — КПТУ сургуулдарынга. Эстетиктиг кижизидилге. Күш-ажылда эстетиктиг эге. 10.35 — И. О. Дунаевскийниң музыказы. 11.35 — «Агроүлетпүр эртеми». Бүгү-эвилелдиң кедээ ажыл-агый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг академиязы — СЭКП-ниң съездизинге. 13.05 — Совет чурулга уран чүүлү. 13.30 — Улуг пропаганданың ленинчи планы. «Шиитпирлиг тулчуушкун». Россияның социал-демократтыг ажылчын (большевиктер) партиязының алдыгы съездизи. Большевиктер партиязы — тиилелгелиг Октябрь революциязының организакчызы. 14.20 — Александр Грин-биле ужуражыышкыннар. 15.05—15.10 — Медээлер. 18.00 — Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Уругларга фильм. 18.40 — «Реформаның оруктарында». Элээди уругларның хостуг үезин организастаары. 19.10 — Телемедээлер. 19.20 — Киножурнал. 19.30 — «Азия төвү». Медээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 —«Бир эвес кадык болуксазыңза», 20.30 — «Бүгүдеге болгаш кижи бүрүзүнге». 21.00 — «Үе». 21.35 — «Тураскаал». Үш сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 23.00 —23.50 — В. Маяковский — «Владимир Ильич Ленин». Шүлүглелден үзүндүлерни РСФСР-ниң алдарлыг артизи Е. Киндинов номчуур.

22. СРЕДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.45 — «Ленин дугайында рассказтар». Уран-чечен фильм. 10.35 — «Аян-чорукчулар клуву». 11.35 — «Тураскаал». Үш сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 13.00—13.05 — Медээлер. 14.30 — Медээлер. 14.50 — «Подмосковье. 1985 чыл». Док. телефильм. 15.50 —ССР Эвилелиниң Күрүнениң үлегерлиг Улуг театрының ыраажызы Петр Глубокий ырлаар. 16.15 — Россияга 1905—1907 чылдарның революциязының 80 чылынга. «Кызыл Пресня дүүн болгаш бөгүн». Док. фильм. 16.45 — Бистиң корреспондентилеривистиң чугаалары. 17.15 — Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадырлары, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтылары Г. Гречко болгаш В. Джанибеков-биле школачыларның ужуражыышкыны. 18.00 — Улустуң аялгалары. 18.15 —Бистиң садывыс. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Делегей болгаш аныяктар». 19.30 — «Бистиң амыдыралывыстың программазы». Совет Армияның болгаш ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң политиктиг Кол эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы, философия эртемнериниң доктору профессор Д. А. Волкоговтуң чугаазы. 19.45 — «ТТ-ниң экранында эң баштай». «Мефистофель». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Мефистофель». Уран-чечен фильмниң 2-ги сериязы. 22.45 — Бөгүн делегейде. 23.00 — 23.20 —С. Прокофьев. «Поручик Киже» деп кинофильмге музыканың сюитазы.

ИЙИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — «Дайынчы алдарның үнелиг чүүлдери». Док. фильм. 8.35; 9.35 — Төөгү. 10 класс. Американың Каттышкан Штаттары. 9.05; 12.40 — Немец дыл. 10.05— КПТУ сургуулдарынга. Астрономия. Астрономияның кол методтары. 10.35; 11.40 — Нийти биология. 9 класс. Эволюцияның илерээшкини болур органиктиг делегейниң системазы. 11.05 — «Бөдүүн — нарын шыннар». Ада-иелерге тележурнал. 12.10 — География. 5 класс. Даглар. 13.10 — Эстетиктиг кижизидилге. Күш-ажылда эстетиктиг эге. 13.40 — Чаңгыс актёрнуң театры. В. Яхонтов. 14.40 — Школачыларга хлеб дугайында. 15.10—15.15 — Медээлер. 18.00 — Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Орус дыл өөренип турар бис». Национал школаларның 3 класының өөреникчилеринге телешкола. 18.30 — Уругларга фильм. 19.00 — Телемедээлер. 19.10 — Киножурнал. 19.20 — Делегей байдалының дугайында беседа. 19.30 — «Азия төвү». Медээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». Мультфильм. «Простоквашинога дыштаныылга». 20.15 — Хаак спортунуң талазы-биле делегей кубогу. 21.00 —«Үе». 21.35 «Балет дугайында». 22.55 — 23.25 — Док. фильм.

23. ЧЕТВЕРГ

БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 —«Үе». 8.45 —«Дириг амытаннар амыдыралы». 9.45 — «Мефистофель». Уран-чечен фильм. 1 болгаш 2-ги сериялары 12.05 — 12.10 —Медээлер. 14.30 — Медээлер. 14.50 —«Чаңчылдарның салгакчылары». Док. телефильмнер: «Бир катап болгаш кезээде», «Төрээн чериң дилиндээ». 15.45 — И. Стравинский. «Петрушка» балеттиң музыказы. 16.25 — Телефильмнерниң 11 бүгү-эвилел фестивалының шаңнаткан фильми. Меңээ ырлап, ырлап берем, Прокошина...». 16.55 — Шыдыраа школазы. «Мергежил школазы». 17.25 —Ленинчи комсомол аттыг автозаводтуң Культура бажыңының үрер хөгжүм оркестриниң оюн көргүзүү. 17.50 — Воронеж областының Острогожск районнуң «Оожум Дон» колхозунуң даргазы, СЭКП-ниң XXVII съездизиниң делегады И. В. Лиходедов дугайында телеочерк. 18.05 —Эртем болгаш амыдырал. 18.35 — «Ойнаарактар танцызы». Мультфильмниң баштайгы көргүзүү. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Мурнуку одуругда». «Ол черинге шиитпирлээр» деп бөлүктен. 19.35 — «Алма-Ата өңнүктерин уткуп тур». 21.00 — «Үе». 21.30 — «Тиилекчилер». Сиваш болгаш Демир дивизияларның хоочуннарының ужуражыышкыны. 22.45 — 01.00 — Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионады. ЦСКА — «Динамо» (Москва). Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга. Чапсарда (23.20) Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00— Эртенги гимнастика. 8.15 — «Циклон». Док. телефильм. 8.35; 9.35 — Н. А. Некрасов — «Улуг эжик аксынга боданыышкын». 7 класс. 9.05; 12.40 — Испан дыл. 10.05 — С. Прокофьев. «Золушка». Балет. 10.35; 11.40 — Ф. М. Достоевский— «Кем-херек болгаш кеземче». 9 класс. 11.05 — Бистиң садывыс. 12.10 — Төөгү. 8 класс. Декабристерниң тура халыышкыны. 13.10 —«Билиг—күш». Тележурнал. 13.40— «Боолуг кижи». Тайылбырлыг бижиктиг уран-чечен фильм. 15.10—15.15 —Медээлер. 18.00 — Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — «Студент амыдырал». 18.45 — Телемедээлер. 18.55 — «Кызыл телестудиязының почтазы». 19.25 — Уругларга фильм. 19.30 — «Азия төвү». Программада: «Экономика камналгалыг болур». Кызыл районда «Тиилелге» совхозтуң директору ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады В. О. Оюннуң интервьюзу. Медээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Простоквашинога дыштаныылга». Мультфильм. 20.15 — Черновцы хоорайда чиик үлегпүр ажылдакчыларының Культура бажыңының «Маричка» ансамбли ырлаар. 20.30 — Ритмиг гимнастика. 21.00— «Үе». 21.30 — «Тураскаал». Үш сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү сериязы. 23.50 — 00.35 —«Ону шыдаар силер».

24. ПЯТНИЦА

БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.45 —Улустуң хөгжүм херекселдериниң оркестриниң концерти. Читадан дамчыдылга. 9.15 — «Делегей болгаш аныяктар». 9.45 — «Бистиң-биле кады кыл, бис ышкаш кыл, бистен дээре кыл». ГДР-ден дамчыдылга. 10.45 — «Дмитрий Моторный». Док. телефильм. 11.15 — «Тураскаал». Үш сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү сериязы. 12.30 —12.35 — Медээлер. 14.30 — Медээлер. 14.50 — Ульяновтарның өг-бүлезиниң дугайында док. фильмнер: «Илья Николаевич», «Мария Александровна Ульянова. Амыдыралының арыннары». 15.30 — Орус чугаа. 16.05 — Гайдарның маадырлары экранда. «Школа». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы — «Ырбакчы». 2-ги сериязы — «Чубук». 18.15— «Дем каттыжылгазы». 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Баскетболга европейжи чемпионнарның кубогу. «Жальгирис» — «Реал» (Мадрид). Каунастан дамчыдылга. 19.35 — «Дуруяа болгаш шилээ». Мультфильм. 19.45 — В. Шкваркин — «Бөдүүн уруг». Телешии. 21.35 — «Эрге чок болур хостаалга». Америк индейлерниң салым-чолунуң дугайында. 21.55 — «Кинопанорама». Дамчыдылганы РСФСР-ниң улустуң артизи Н. Губенко чорудар. 23.25— 23.45 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00— Эртенги гимнастика. 8.15 — «Шөлден заводка чедир». Док. телефильм. 8.35; 9.35 — География. 8 класс. Төп район. 9.05; 12.55 — Англи дыл. 10.05 —КПТУ сургуулдарынга. Физика. Газта болгаш вакуумда электротогу. 10.35; 11.40 — География. 5 класс. Океаннарның болгаш далайларның бойлус байлактары. 11.05 — Совет чогаалчылар В. И. Ленин дугайында. Шушенскоеде бажыңчыгаш. 12.10 — Даштыкы чурулга уран чүүлү. Рембрандт. 13.25 — Төөгү-биле кижизидери. Силерниң чагааларыңар-биле. 14.10 — М. А. Шолохов. Амыдыралының болгаш чогаадылгазының арыннары. 15.10 —15.15 — Медээлер. 18.00 — Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Уругларга фильм. 18.30 — «Аныяк гвардия». Совет Армияның хүрээлелинге албан эрттиреринге аныяктарны белеткээри. 19.00 — Телемедээлер. 19.10 — Док. фильм. 19.30— «Азия төвү». Медээлер. 19.55— Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — Делегейниң музыка культуразының эртинезинден. Буруңгу орус музыка. 21.00—«Үе». 21.35 — «Салют, фестиваль» дамчыдылганың арыннарындан. 23.05 — Док. фильм. 23.20 — 23.50 — К. Ваншенкин. Янзы-бүрү чылдарның лириказындан.

25. СУББОТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00— «Үе». 8.45 — «Кушужар бедиктен Латвия». Док. телефильмниң баштайгы көргүзүү. 9.05 — «Бөдүүн —нарын шыннар». Ада-иелерге тележурнал. 9.35 — «Канчаар дыштанып турар бис». Красноярскиден дамчыдылга. 10.00 — «Кадыкшыл». Док. фильмниң баштайгы көргүзүү. «Бүлниг чорук». Киев хоорайның хирургтарының ажылының дугайында. 10.50 — «Кижи. Чер. Октаргай». 11.35 — «Пальмалар болгаш хар чуртунда». Индияның бо хүнгү амыдыралының дугайында. 12.05 — Бүгүдеге болгаш кижи бүрүзүнге. Горький областың Богородск хоорайның бүдүрүлге черлеринде массалыг херекселдиң барааннарының шынарын экижидериниң айтырыглары. 12.35 — «Билдингир-даа болза, элдептиг». 13.35 — «Шуптузу сээң дугайыңда». Фильм-концерттиң баштайгы көргүзүү. РСФСР-ниң улустуң артизи Ю. Марусинниң киржилгези-биле. 14.05—Бөгүн делегейде. 14.20 — Гайдарның маадырлары экранда. «Школа». 3-кү сериязы. «Эгелекчи». 15.25 — «Үе болгаш бодунуң дугайында». Шүлүглелдиг антология. Валерий Брюсов. 15.45 — Айтырыглар — дилээшкиннер — шиитпирлер. 17.15 — Бокска ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың шилиндек командаларының ужуражыышкыны. 18.30 — «9-ку студия». 19.30 — «Ужуралдар фильминиң экраны». «Дүнеки таварылга». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Игорь Моисеев силерни чалап тур». 22.55 — «Чараш чүүлче оруктар». Калинин хоорайның архитектуралыг тураскаалдары. 23.30 — 23.40 —Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20— «Сад меңээ дүшке кирген». Эртем-тайылбырлыг фильм. 8.30 — Ритмиг гимнастика. 9.00 — «Эртенги почта». Музыкалыг дамчыдылга. 9.30 — «Кодан хойнуң дүргени». Док. телефильмниң баштайгы көргүзүү. 10.20 — Краснодар хоорайның аныяктарының болгаш студентилериниң нийти ырызының концерти. Краснодардан дамчыдылга. 10.50 — «Бир эвес делегейни көрүксезиңзе». Выборг хоорайның уругларның уран чүүл школазының дугайында док. телефильм. 11.15 — «Борис Добронравов». Док. телефильм. 12.10 — «Ол бүгү ооң дугайында». Алды сериялыг уран-чечен телефильм. 5-ки сериязы. 13.20 — «Чүү? Каяа? Качан?». Телевикторина. 15.30 — «Субботада кежээ». «Бистиң бажыңывыста» деп музыка-хөгжүмнүг программа. 17.00 —«Аян-чорукчулар клуву». 18.00 — Москва. Консерваторияның улуг залы. Пианист Джон Огдоннуң (Великобритания) концерти. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — Штраустуң музыказы. Ленинградтан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Экранда—кинокомедия». «Дөмей-ле». 23.05 — 23.35 — РСФСР-ниң улустуң артизи В. Мещеринниң удуртулгазы-биле электромузыка хөгжүм херекселдериниң ансамблиниң концерти.

26. ВОСКРЕСЕНЬЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 —Ритмиг гимнастика. 9.10 —«Пионерия». Киножурнал. 9.20— «Спортлотонуң» 4-кү тиражы. 9.30 — «Будильник». 10.00 — «Совет Эвилелинге бараан боор тур мен!». 11.00 — «Эртенги почта». Музыкалыг дамчыдылга. 11.30 — «Аян-чорукчулар клуву». 12.30 — «Музыка киоскузу». Дамчыдылганы РСФСР-ниң алдарлыг артизи Э. Беляева чорудар. 13.00 — «Кедээнчи шагы». 14.00 — Коньки спортунуң талазы-биле Европаның чемпионады. Норвегиядан дамчыдылга. 14.45 — Чүвү номчуурул. 15.30 — «Совет композиторларның фортепианога бичии чогаалдары». РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. Васильев ойнаар. Ленинградтан дамчыдылга. 15.50 — Совет черге ужуражыышкыннар. 16.10 — «Тоол салдап келген». «Снегурочка». Уран-чечен фильм. 18.00 — «Делегей панорамазы». 18.45 — «Киноафиша». Дамчыдылганы РСФСР-ниң улустуң артизи Р. Нахапетов чорудар. 19.45— «Ыр-85». Түңнел концерт. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Ыр-85». Түңнел концерттиң уланчызы. 23.10 —«Бешки дипте». Австралия эвилелиниң дугайында киноочерк. 23.35—23.45— Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20— «Дөмей-ле». Уран-чечен фильм. 9.50—Аваның школазы. 10.20 — Азербайджан телевидениениң программазы. 11.35 — Орус чугаа. 12.05 — «Ол бүгү ооң дугайында». Алды сериялыг уран-чечен телефильм. 6-гы сериязы. 13.15 — Москва — Вашингтон телекөвүрүг. Совет болгаш америк эртемденнерниң кардиология талазы-биле чедиишкиннериниң дугайында. Академик Е. И. Чазов киржир. 15.15—«Дириг амытаннар амыдыралы». 16.15 — Бистиң корреспондентилеривистиң чугаалары. 16.45 — Фехтованиеге чурттар аразының «Москва селемези» деп маргылдаазы. «Найырал» деп универсалдыг спорт залындан дамчыдылга. 17.15 — Делегейниң музыка культуразының эртинезинден. Программада Г. Телеманның ийи концерти. 17.45 — «Биеэги-ле Татьяна бе?». Док. телефильм. 18.45 — «Сени манаар мен, Тина». Дош кырынга Москва цирктиниң артистериниң болгаш өөредип каан адыглар бөлүүнүң киржилгези-биле фильм-концерт. 19.30 — «Делегей болгаш аныяктар». 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15—«Урал хемнеп». Док. телефильмниң баштайгы көргүзүү. 20.25 — Коньки спортунуң талазы-биле Европаның чемпионады. Норвегиядан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Сорук кириишкин». Док. телефильм. 21.45 — 23.15 — Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионады. «Сокол» — ЦСКА. Киевтен дамчыдылга.

КИНО

ЯНВАРЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Гарри Купер, который на небесах» 18.20, «Багратион» 9.20, 12.20 15.20, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Три золотых волоска» 9.30, 11.10, «Иди и смотри» 14.40, 17.30, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Конвой» 15.00, 17.40, 19.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Фотография в свадебном альбоме» 14.00, 17.00, 19.40 шактарда.

«ЕНИСЕЙ» к/б: «Сделка» 18.00, 20.00 шактарда.

агаар

Республикага биче булуттаар, хар чагбас, хаттың күжү кошкак. Дүне 37—42, чамдык районнарга 29—34, хүндүс 22—27, чамдык районнарга 13—18 градус соор.

Кызылга биче булуттаар, хар чагбас, хаттың күжү кошкак. Дүне 37—39, хүндүс 24—26 градус соор.

ШЫН Редакцияның адрези:

667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. Телефоннары: редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54; көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45. солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Чагыг № 3215.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1.

ТС—00824.